

NAV

Noordelijke Arbeidsmarktverkenning 2009

Noordelijke Arbeidsmarkt

Verkenning 2009

In opdracht van:

UWV WERKbedrijf

Provincie Drenthe

Provincie Fryslân

Provincie Groningen

SNN

CAB

Drs. J.D. Gardenier MBA

L.T. Schudde

in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen

Dr. L. Broersma

Prof. J. van Dijk

Groningen, 26 oktober 2009

Inhoud

Inhoud	2
Inleiding	3
Hoofdstuk 1	4
Samenvatting en aanbevelingen	4
1.1 Samenvatting	4
1.2 Aanbevelingen	6
Hoofdstuk 2	11
Economische en demografische ontwikkeling	11
2.1 Economische ontwikkeling	11
2.2 Demografische ontwikkeling	15
2.3 Krimp	18
Hoofdstuk 3	23
De vraagzijde van de arbeidsmarkt	23
3.1 Bedrijvigheid	23
3.2 De ontwikkeling van de werkgelegenheid	25
Hoofdstuk 4	34
De aanbodzijde van de arbeidsmarkt	34
4.1 Beroepsbevolking en participatie	34
4.2 Uitkeringen	37
4.3 Niet werkende werkzoekenden	39
4.4 Onderwijs en jeugdwerkloosheid	42
Hoofdstuk 5	48
Vraag- aanbodanalyse	48
Bijlage 1	Begrippenlijst
	53

Inleiding

De Noordelijke Arbeidsmarkt Verkenning geeft een overzicht van de ontwikkelingen in de regionale economie en op de arbeidsmarkt. Ook dit jaar geven wij een raming van de economische groei, de ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkloosheid en van de discrepantie op de arbeidsmarkt: het verschil tussen vraag en aanbod.

De Noordelijke Arbeidsmarkt Verkenning voor 2009–2010 wordt gepubliceerd midden in de crisis. Dat heeft consequenties voor de voorspelbaarheid. De voorspelling die anderen voor dit jaar hebben gedaan zijn in korte tijd vaak bijgesteld en verschillen veel van elkaar. Ook wij hebben een raming gemaakt van de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de regionale economie. Vanwege de snelle ontwikkelingen hebben wij in deze Noordelijke Arbeidsmarkt Verkenning voor 2009 en voor 2010 een discrepantieanalyse gemaakt.

De hoofdlijnen en conclusies van de Noordelijke Arbeidsmarkt Verkenning zijn voorgelegd aan een expertpanel, bestaande uit vooraanstaande mensen uit onderwijs, economie en arbeidsmarkt:

- Lambert Zwiers, voorzitter VNO-NCW Noord;
- Siem Jansen, directeur NOM;
- Harm van Lieshout, lector arbeidsmarkt en flexicurity, Hanzehogeschool Groningen;
- Engel Antonides, lid CvB Alfa College;
- Martin van Koldam, Kamer van Koophandel Noord-Nederland;
- Jouke van Dijk, hoogleraar regionale arbeidsmarkt Rijksuniversiteit Groningen;
- Ron van Gent, MKB Noord.

De kritische opmerkingen van dit expertpanel zijn ook meegenomen in de aanbevelingen van de Noordelijke Arbeidsmarkt Verkenning.

Het beeld dat deze arbeidsmarktverkenning oplevert bestaat uit een aantal duidelijke lijnen: de economie krimpt, zeker tot de 2e helft van 2010. De werkgelegenheid daalt, in 2009 nog betrekkelijk langzaam, maar steeds sneller in 2010. De arbeidsmarkt wordt dan ook steeds ruimer – er zijn meer werkzoekenden per baan. In de sectoren overheid, onderwijs en zorg is echter nog sprake van een lichte groei van de werkgelegenheid. De onzekerheid van de voorspellingen zitten in de inschatting van de lengte van de crisis en de gevolgen voor de werkgelegenheid. Is de economische groei aan het einde van 2010 weer positief? En hoe lang zullen de gevolgen voor de werkgelegenheid aanhouden?

De plezierige samenwerking met - en de deskundige begeleiding van - de begeleidingsgroep, bestaande uit Roelof van der Velde van UWV WERKbedrijf, Mirjam Punter van de provincie Groningen, Tanja kleine Sestro van de provincie Drenthe en Menno Holkema van de provincie Fryslân, heeft gezorgd voor een goed resultaat.

Jan Dirk Gardenier
Directeur CAB

Hoofdstuk 1

Samenvatting en aanbevelingen

1.1 Samenvatting

Economie

De Kredietcrisis heeft een grote impact op de mondiale economie. Ook heeft ze diepe sporen getrokken in Nederland, dat met zijn open, op export gerichte economie en zijn relatief grote financiële sector, sterk afhankelijk is van de mondiale economische situatie. De meest recente voorspelling van het CPB (Macro Economische Verkenning, september 2009) gaat uit van een economische krimp van 4,75% in 2009 en een werkloosheid die oploopt tot 8% in 2010. Dat is een forse stijging ten opzichte van 2008. Voor 2010 voorspelt het CPB een economische groei van 0%.

De snelheid waarmee de Nederlandse economie is omgeslagen van een situatie van sterke groei en (dreigende) oververhitting naar recessie en sterke krimp, heeft iedereen overrompeld. Deze omslag heeft grote gevolgen voor de situatie op de Nederlandse arbeidsmarkt.

Onzeker toekomstbeeld

Onzekerheid is de enige constante factor in de berichtgeving en analyse van de huidige recessie. Bij de overheid, bij burgers en bij het bedrijfsleven leven dezelfde drie vragen: hoe erg is de crisis, wat komt er nog op ons af en wanneer zal de economie weer aantrekken? Op geen van deze drie vragen is een bevredigend antwoord te geven. Wel is duidelijk is dat de factor onzekerheid de komende tijd een grotere rol gaat spelen in de beslissingen van de overheid, van consumenten en van het bedrijfsleven. Deze inschatting van onzekerheid (het nemen van risico's) heeft weer gevolgen voor de ontwikkeling van de economie. Het gaat dan om het al dan niet uitstellen van grote aankopen door consumenten, de beschikbaarheid van kapitaal voor het bedrijfsleven en de mate waarin de overheid bereid is garant te staan voor de risico's van bedrijven en burgers.

Het zal enige tijd duren voordat alle statistische informatie beschikbaar is om een volledig en gedetailleerd beeld van economie en arbeidsmarkt te kunnen schetsen, zeker als het gaat om regionale gegevens. De gegevens die wel beschikbaar zijn leveren geen eenduidig beeld op. Er is sprake van een toenemende werkloosheid en een toenemend beroep op de WW en WWB, maar deze toename is vooralsnog (eerste twee kwartalen van 2009) bescheiden. Er zijn signalen dat de grootste klap nog moet komen (bijv. in de bouw) en signalen dat de markt langzaam weer aantrekt. Een deel van de dynamiek in dergelijke sectoren ligt buiten de officiële statistieken, door de inzet van grote aantallen flexwerkers, ZZP'ers en Oost-Europeanen.

De huidige recessie zal in ieder geval zorgen voor een economische herschikking; binnen Nederland, binnen Europa en mondiaal. Ook het Noorden krijgt met deze herschikking te maken. Of het nu gaat om het energie-, food-, agri- of chemiecluster of de maakindustrie: de markt verandert en de sectorstructuur verandert mee.

Gevolgen voor Noord-Nederland

Traditioneel reageren economie en arbeidsmarkt in Noord-Nederland met enige vertraging op veranderingen in de conjunctuur. De perifere ligging en een verschil in economische en werkgelegenheidsstructuur met de rest van Nederland zijn hier de oorzaken van. Op dit laatste punt is het Noorden de afgelopen jaren op de rest van Nederland ingelopen. Dit betekent dat de gevolgen van de recessie voor economie en arbeidsmarkt in Noord-Nederland eerder merkbaar zullen zijn dan in voorgaande perioden van laagconjunctuur het geval was.

Toch blijven er verschillen tussen het Noorden en de rest van Nederland. Vooral nog lijkt het er op dat de recessie het felst toeslaat in de Randstad en (het sterk industriële) Noord-Brabant. In regio's die meer perifeer liggen, zoals het Noorden en Zeeland, lijkt de impact tot nog toe kleiner. In Noord-Nederland heeft dit sterk te maken met het relatief grote aandeel van de collectieve sector (overheid, onderwijs, zorg) in de werkgelegenheid. Bovendien is de industrie in het Noorden traditioneel minder op export gericht en heeft zij dus minder last van de ingezakte wereldhandel.

Dit wil niet zeggen dat de crisis aan het Noorden voorbij gaat, maar wel dat de gevolgen licht vertraagd en licht gedempt merkbaar zullen worden. Berichten over massaontslagen en bedrijfssluitingen vullen ook in het Noorden de krantenkolommen.

De werkloosheid en het beroep op uitkeringen neemt toe. Bovendien wordt de arbeidsmarkt iedere zomer geconfronteerd met een grote groep schoolverlaters die in toenemende mate moeite zal hebben haar plek te vinden op de arbeidsmarkt.

Lange termijn: de demografische trend

Naast de conjuncturele verschuivingen op de korte termijn hebben economie en arbeidsmarkt te maken met een demografische trend (vergrijzing, ontgroening) die op de middellange en langere termijn, los van de economische conjunctuur, zijn invloed doet gelden.

In het Noorden zet de vergrijzing eerder in dan in de rest van Nederland. Dit zet op de lange termijn de beroepsbevolking onder druk. Een belangrijke vraag is: hoe voorkomen we dat mensen die straks hard nodig zijn nu langdurig aan de kant komen te staan? De vraag of er binnen de huidige periode van economische stagnatie nog een tweede golf schoolverlaters zijn toetredt tot de arbeidsmarkt zal maken is nu nog niet te beantwoorden. Toch is het antwoord op deze vraag wel van grote invloed op de ontwikkeling van de jeugdwerkloosheid en de beleidsmatige gevolgen daarvan.

Een vergrijzde bevolking heeft andere behoeften. Dit heeft gevolgen voor bijv. de zorg- en welzijnssector, het voorzieningenniveau in steden en op het platteland en de woningbehoefte. Noord- en Oost-Groningen zijn officieel erkende krimpgebieden. Vanuit Den Haag is er extra aandacht voor de krimpregio's. Zo is Hans Dijkstal aangesteld als voorzitter van het 'Topteam Krimp'.

Onderwijs – arbeidsmarkt

Het onderwijs–arbeidsmarktveld speelt een cruciale rol in de huidige situatie. Voor grote groepen schoolverlaters is er op dit moment geen plaats op de arbeidsmarkt. Een vervolgtraject in het onderwijs is voor deze groep de meest voor de hand liggende optie, zowel vanuit het perspectief van de jongere als vanuit het perspectief van de markt. Elk jaar extra onderwijs versterkt de positie van jongeren op het moment dat de vraag op de arbeidsmarkt (waar voornamelijk vraag is naar goed opgeleid personeel) aantrekt. Vanuit verschillende posities klinkt de roep om scholing breed in te zetten. De huidige onzekerheid over de korte termijn ontwikkeling van economie en arbeidsmarkt maakt het echter zeer moeilijk te voorspellen in welke sectoren de vraag in de (nabije) toekomst ligt. Nu scholen voor verwachte krapte is dus niet zonder risico. Daarbij is het risico van scholing voor meer algemeen bruikbare kennis duidelijk minder risicovol dan scholen voor zeer specifieke beroepen.

Een korte termijn knelpunt dat zich dreigt voor te doen in het onderwijs–arbeidsmarktveld is een mogelijk gebrek aan BBL-plaatsen. De vraag naar BBL-plaatsen vanuit het onderwijs zal alleen maar groter worden, door druk op leerlingen om binnen het onderwijssysteem te blijven. Het aanbod zal verder onder druk komen te staan, door bedrijfseconomische problemen binnen sectoren als de bouw, metaal en procesindustrie.

Ook voor de groep werknemers die (tijdelijk) in de WW belandt, is scholing cruciaal om hun positie te versterken. Opleiding en leeftijd zijn, naast de werkloosheidsduur, belangrijke determinanten van de uitstroom uit de werkloosheid. Op de achtergrond speelt nog steeds de Lissabon-ambitie: Europa als meest concurrerende kenniseconomie in 2010. Op dit punt is veel beleid ingezet, zoals EVC's en een leven lang leren, waarvan de uitkomsten nog onduidelijk zijn. Wel is duidelijk dat de inzet ver achterblijft bij de ambitie.

Voor de sociale ambities in Noord-Nederland is onderwijs een cruciale factor. In een aantal regio's in het Noorden is (nog steeds) sprake van een sociaal-economische achterstandssituatie. Het achterblijvende opleidingsniveau is hiervan een van de oorzaken. Bovendien kampt het onderwijssysteem zelf met een kwetsbare groep voortijdig schoolverlaters die blijvend om aandacht vraagt. Voor het primaire onderwijs wordt regelmatig geconstateerd dat op dat niveau al achterstanden ontstaan. Maatregelen om dit te voorkomen zullen ook doorwerken in het verdere opleidingstraject en daarmee mede de kansen op de arbeidsmarkt beïnvloeden.

1.2 Aanbevelingen

1. Stimuleer ruimtelijke mobiliteit

Net als vorig jaar wordt de ruimtelijke mobiliteit belangrijker. Door de ijle economische structuur buiten de kernzones in Noord-Nederland is vervangende werkgelegenheid vaak op grote afstand van de woonplaats beschikbaar. Het blijkt dat lager opgeleiden daardoor vaak geen nieuwe baan kunnen vinden. Dit geldt bijvoorbeeld voor mensen die in de regio Emmen hun baan verliezen en mogelijk wel aan de slag kunnen bij de nieuwe werkgelegenheid in het Eemsdelta gebied. Naast opleidingsniveau spelen ook omvang van de functie (parttime dienstverband) en inkomen een rol. Ook de beschikbaarheid van een tweede auto of snel openbaar vervoer voor vrouwen die willen werken is hierbij van belang.

Het verdient aanbeveling om dit vraagstuk verder te verkennen. Bij meer mobiliteit van werknemers en werkzoekenden zou de krapte op de arbeidsmarkt voor een deel verholpen kunnen worden.

2. Krimp moet niet leiden tot concurrentie tussen gemeenten en heeft daarom bovengemeentelijk coördinatie nodig

Gemeenten kunnen de krimp niet in hun eigen gemeente oplossen. Het geldt dat daaraan wordt besteed heeft weinig tot geen structureel effect. Alleen door samenwerking kunnen cruciale voorzieningen als onderwijs, werk en cultuur worden behouden. Als gemeenten elk op hun eigen manier de krimp proberen te bestrijden zal dit leiden tot concurrentie en veel uitgaven zonder bedoeld effect.

De dynamiek op de arbeidsmarkt ten gevolge van de krimp en de vergrijzing staat haaks op die van de huidige recessie. De krimp heeft in ieder geval tot gevolg dat er op middellange termijn veel vacatures ontstaan. De krimp heeft echter niet in het hele gebied dezelfde gevolgen. Rondom steden neemt de bevolking nog toe en daar zijn ook de meeste banen. Als mensen van het platteland naar de stad gaan heeft dit nauwelijks gevolgen voor de stedelijke arbeidsmarkt omdat alleen de pendel afneemt. Daarbuiten krimpt de bevolking, maar ook daar in verschillende tempi. In de regio Delfzijl is de krimp het grootst.

De krimp ten gevolge van de demografische trend wordt echter in een aantal gevallen versterkt door (binnenlandse) migratie; mensen die verhuizen binnen Nederland. In een aantal andere gevallen heffen deze twee elkaar op. Als mensen verhuizen van het Noorden naar de Randstad, kan het arbeidsaanbod extra snel dalen. Woonvoorkeuren zijn hierbij erg belangrijk. Het ontbreekt aan voldoende inzicht in de factoren die daarbij een rol spelen en hoe die voor het Noorden zullen uitpakken. Kiezen mensen voor mooi wonen in het Noorden? Banen zijn er genoeg in de kripsituatie. Of stijgen de lonen sterk in de Randstad en trekken Noorderlingen daar naar toe? Aanvullend onderzoek op dit terrein zou meer zicht kunnen bieden.

3. Naast het kernzonebeleid moet blijvend worden geïnvesteerd in het platteland.

Het regionaal economische beleid dat zich richt op de kernzones en speerpunten (Pieken in de Delta) is een zaak van lange adem en werpt zijn vruchten af. Toch bestaat er ook op het platteland nog steeds veel (kleinschalige) bedrijvigheid en dynamiek. Dat vraagt om specifieke maatregelen. De kernzones groeien het snelst, vooral in goede tijden. In slechte tijden, zoals nu, juist niet. Op het platteland is de conjunctuurgevoeligheid van de werkgelegenheid lager, omdat ze meer een lokaal verzorgend karakter heeft.

Groei van de werkgelegenheid op het platteland zou niet gefrustreerd moeten worden, maar (planologische) belemmeringen zouden juist opgeheven moeten worden, vooral bij dienstenbedrijven. Boerderijen zouden bijv. andere dan agrarische functies moeten kunnen krijgen. Nieuwe combinaties van wonen en werken maken het platteland voor sommige mensen juist erg aantrekkelijk.

Ook voor steden geldt dat functiemenging van wonen en werken meer mogelijk gemaakt zou moeten worden. Nu komen er ook veel dienstverlenende bedrijven op bedrijventerreinen terwijl dat ook heel goed in een woonwijk zou kunnen. Daarmee is minder woon-werkverkeer noodzakelijk.

Daarnaast zal moeten worden gekeken naar de vestigingsproblematiek van de regionale opleidingscentra. Door samenwerking en afstemming van de verschillende ROC's kan worden voorkomen dat het platteland zonder opleiders komt te zitten.

4. Zorg voor extra en blijvende aandacht voor kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt.

De economische crisis valt grotendeels buiten de invloedssfeer van regionale en nationale partijen. De werkloosheid zal toenemen maar de voorspellingen zijn nog erg onzeker over de precieze omvang en duur. Er is echter overeenstemming over een grote toename van de werkloosheid, die zeker enkele jaren zal aanhouden. De meest kwetsbare groepen zijn ouderen en jongeren zonder afgeronde opleiding (voortijdig schoolverlaters). Deze groepen verdienen extra aandacht.

Eerder werd als oplossing voor de vergrijzing een rol voor ouderen als 'leermeester' voor jongere werknemers genoemd. Het huidige probleem is echter het gebrek aan banen en de mogelijkheid om mensen boventallig aan te houden.

4.a. Zorg voor nieuwe vormen van werkgeverschap

Jongeren zonder afgeronde opleiding hebben weinig mogelijkheden om door te leren in tijden van een ruime arbeidsmarkt. Zij hebben om verschillende redenen geen mogelijkheid tot doorleren: beperkte intelligentie, weinig motivatie en specifieke sociaal-culturele omstandigheden. Vanwege de economische recessie kunnen zij moeilijk een baan vinden die nodig is om hen via een leer-werk traject of BBL-opleiding alsnog aan een diploma te helpen.

Het gebrek aan stage- en BBL-plekken is evident en vooral gekoppeld aan de economische situatie van een bedrijf/bedrijfstak. Dit kan vaak niet opgevangen worden op het niveau van het individuele bedrijf en vraagt dus om andere vormen van werkgeverschap. Een oplossing voor dit probleem zou een nieuwe vorm van 'werkgeverschap' kunnen zijn. ROC's, provincies, gemeenten en sectoren zijn hierover al met elkaar in gesprek. Goede voorbeelden zijn de zogenaamde GOA-constructies; deze leerwerkorganisaties ontzorgen werkgevers door organisatorische en administratieve lasten weg te nemen.

4.b. Zet scholing breed in

Men is lang terughoudend geweest om op brede schaal scholing in te zetten, maar nu is dat onvermijdelijk. Dit vraagt om brede, competentiegerichte opleidingen. Specialiseren kan later, al dan niet in de bedrijven. Dat kan door basiskennis en vaardigheden in het opleidingstraject op te nemen. Vanuit het expertpanel wordt aangegeven dat de werkgevers dan bereid zijn om te investeren in het specialisatietraject.

4.c. Zorg voor creatief aanbod voor 45+ ers om op de arbeidsmarkt te blijven

Naast de stijgende jeugdwerkloosheid is het verlies van kennis door uitstroom van 45+ medewerkers een groot probleem. Ouderen die hun baan verliezen, zeker als ze ouder zijn dan 55, hebben zeer weinig kans op nieuw werk. Bij het aantrekken van de economie op termijn zullen werkgevers eerder geneigd zijn om jongeren aan te trekken tegen lagere loonkosten.

Daarom is alle creativiteit nodig om arrangementen te bedenken om deze groep actief te blijven houden op de arbeidsmarkt. Bijvoorbeeld door nieuwe combinaties van opleidingen, inzet van kennis en ervaring van de oudere werknemer op plekken waar hun leeftijd en

levenservaring een voordeel is. Een voorbeeld hiervan is ouderen als mentor of leermeester in te zetten. Dit kan er tevens voor zorgen dat kennis behouden blijft.

4.d. Benut de mogelijkheden van sociale aanbesteding

Kabinetsmaatregelen kunnen de crisis niet opvangen. Lokale en regionale instrumenten zijn ingezet op lokale werkgelegenheid en aanbesteding. Sociale aanbesteding (contract compliance), geeft overheden de mogelijkheid om specifieke doelgroepen op de arbeidsmarkt te introduceren via overheidsopdrachten. De overheid stelt dan als eis dat een deel van de aanbestede opdracht door jongeren of werklozen moet worden uitgevoerd.

5. Overheden moeten zich niet alleen richten op het verzachten van de korte termijn gevolgen van de recessie (deeltijd WW e.d.). Het is beter de pijlen te richten op structuurversterking voor de langere termijn.

De deeltijd WW heeft enige verlichting gegeven, vooral voor grotere bedrijven. De deeltijd WW met als doel om gespecialiseerde medewerkers aan bedrijven te binden in de overbruggingsperiode tijdens de crisis heeft niet gewerkt. De maatregel is vooral generiek gebruikt, voor al het personeel. De arbeidsmarkt zal de komende jaren nog zeer ruim blijven. De deeltijd WW kan niet gedurende deze hele periode worden ingezet. Op macroniveau zijn er echter ook vragen te stellen over de effectiviteit van de maatregel, omdat ze belemmerend werkt op noodzakelijke wijziging van de marktverhoudingen. Dit zijn gedachten die zeker leven binnen het expertpanel. Het weghalen van overcapaciteit, het belonen van innovatie, de mobiliteit van medewerkers en het aantrekken van gekwalificeerd personeel waar dat nog wel nodig is, wordt door de regeling bemoeilijkt. Voor de positie van bedrijven is verbetering van de arbeidsproductiviteit essentieel.

Ook jeugdwerkloosheid voorkomt men niet door jongeren zes maanden stage te laten lopen, als daar geen duidelijke aansluiting naar werk op volgt. Daarvoor zijn structurele maatregelen vereist. Een groot deel van de jongeren redt zichzelf door langer te studeren of op school te blijven, waardoor de werkloosheid onder jongeren gedempt wordt. Met als bijkomend voordeel een hoger geschoolde nieuwe lichting op de arbeidsmarkt over één of twee jaar. Inzetten op scholing waar dat kan is daarom meer dan ooit nodig.

Alle groepen – zowel jeugd als 45+ - hebben we na de crisis tweemaal zo hard nodig als voor de crisis. Het is dus bittere noodzaak al het arbeidsmarktpotentieel – ook gedurende de crisis – aan te wenden om in de komende jaren aan de sterk groeiende vraag te kunnen voldoen.

De overheden moeten blijven investeren in economisch beleid om sterke sectoren en kansrijke nieuwe ontwikkelingen te stimuleren. Daarbij speelt niet alleen scholing, maar ook bedrijfsfinanciering en beschikbaarheid van risicokapitaal een belangrijke rol. Nederland scoort internationaal slecht als het gaat om investeringen in R&D.

6. Organiseer reïntegratie en scholing steeds meer in mobiliteitscentra

In het afgelopen jaar zijn er in Noord-Nederland enkele mobiliteitscentra opgericht. Deze hebben successen geboekt in het bemiddelen van werk naar werk. In de komende periode zal dat moeilijker worden. Er zijn minder banen waar mensen naar toe bemiddeld kunnen worden. De eisen voor de vacatures die er nog wel zijn zullen niet altijd aansluiten op de competenties van de werkzoekenden. Scholing en opleiding zal daarom steeds belangrijker worden, ook voor ouderen.

Het blijkt dat ook bij faillissementen een deel van de medewerkers een baan kan houden via een doorstart of een (gedeeltelijke) overname. De rol van werkgevers in de mobiliteitscentra zou kunnen worden versterkt om zo de vraag beter in beeld te kunnen krijgen. Veel partijen die actief zijn in de mobiliteitscentra hebben de afgelopen jaren geïnvesteerd in werkgeversbenaderingen. De kennis en ervaring die hier is opgedaan zou helemaal ter beschikking van de mobiliteitscentra moeten komen.

Sectoren als bouw en transport zullen de zwaarste gevolgen van de crisis ondervinden. In sommige andere sectoren vallen de gevolgen relatief gezien nog mee. Een deel van de mensen zal niet meer binnen de eigen sector bemiddeld kunnen worden, maar zal daar buiten een nieuwe baan moeten vinden. Daarbij speelt opleiding een belangrijke rol, maar ook de bereidheid van mensen om zich buiten hun eigen terrein te begeven.

Voor een bredere en flexibelere inzet van mensen is meer geld nodig - voor scholing en training- én een omslag in denken bij de mensen zelf, om ook in andere bedrijven en in andere plaatsen te willen werken.

7. Knelpunten in de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt moeten worden opgelost.

De samenwerking tussen onderwijs en arbeidsmarkt is de laatste jaren verbeterd, maar is nog niet optimaal. Flexibiliteit is nog steeds een zwak punt in de reguliere opleidingsorganisaties. Van de kant van de werkgevers zou meer creativiteit en flexibiliteit kunnen komen om bij te dragen aan een betere aansluiting. Er wordt nog te vaak een perfecte oplossing verwacht, terwijl een minder perfecte oplossing ook kan voldoen.

De uitvoering stukt op creativiteit en op het organiserend vermogen. Instellingen voor HBO en MBO zijn te groot om zich snel aan te kunnen passen. Veel bedrijven zijn juist te klein om flexibel te kunnen werken. Maatwerk zal zich vooral moeten richten op het wegnemen van deze barrières. Bijvoorbeeld door uitzendbureaus en andere intermediairs de vraag vanuit werkgevers en het aanbod vanuit het onderwijs te laten matchen.

Door regionale projecten Leren en Werken is er een forse inzet geweest op de samenwerking tussen onderwijs en arbeidsmarkt, o.a. door EVC-trajecten en duale trajecten aan te bieden. Er bestaan echter ook problemen om opleidingen in stand te houden. Die kunnen worden opgelost door fusie of samenwerking. Dat is al het geval bij sommige technische opleidingen. Alleen daardoor kan nog een breed aanbod aan (technische) opleidingen in het Noorden worden geboden.

8. De crisis geeft een extra impuls aan innovatie door de noodzaak tot kostenbesparing vanwege verhevigde concurrentie. Vaak gaat het om proces- en productinnovatie. Sociale innovatie verdient meer aandacht.

Voor proces- en productinnovatie is in tijden van crisis meer aandacht. Sociale innovatie is een term waar werkgevers een verschillend beeld bij hebben. In tijden van crisis ontstaan nieuwe vormen van sociale innovatie, zoals het uitlenen van personeel aan de grootste concurrent. Nederlandse werkgevers/ondernemers durven onvoldoende te delen in hun innovatie.

Hoofdstuk 2

Economische en demografische ontwikkeling

Dit hoofdstuk schetst een beeld van de economische en demografische ontwikkelingen in het Noorden. De eerste paragraaf beschrijft de economische ontwikkelingen en de gevolgen van de crisis voor de noordelijke economie en arbeidsmarkt. De tweede paragraaf schetst de demografische ontwikkelingen op hoofdlijnen. De derde paragraaf gaat nader in op het fenomeen krimp.

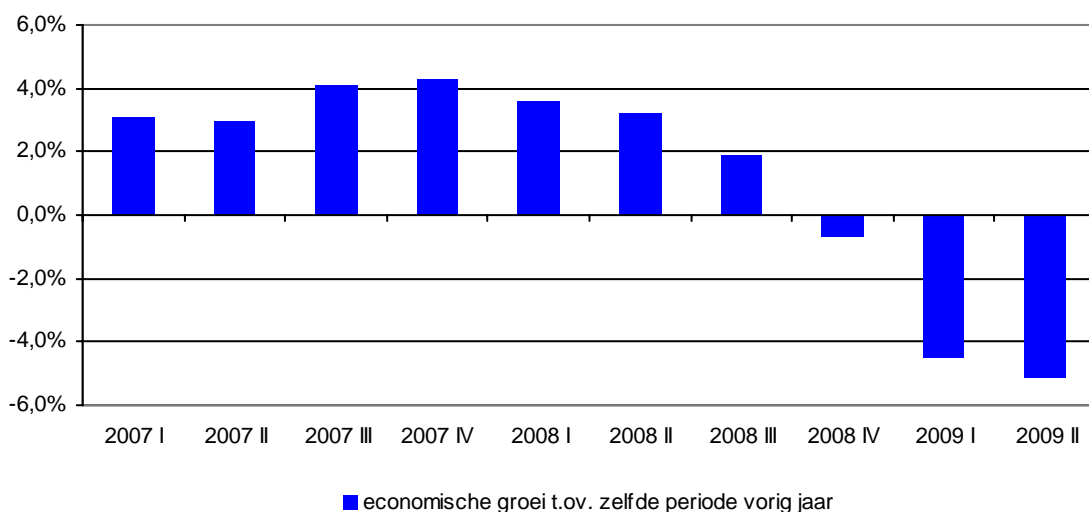
2.1 Economische ontwikkeling

Zware mondiale recessie

In de loop van 2008 kwamen er steeds meer tekenen die wezen op een mondiale afkoeling van de economie. Vooral in de Verenigde Staten stapelden de problemen zich op in de huizenmarkt en bankensector. De gebeurtenissen van september 2008 zorgden voor paniek op de beurzen en een verlamming van de financiële markten. Dit vormde de opmaat voor de zwaarste wereldwijde economische recessie sinds de depressie in de jaren '30.

Ook in Nederland, met zijn open, op export gerichte economie en relatief grote financiële sector, slaat de recessie hard toe. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) publiceert ieder kwartaal gegevens over de economische groei. Afgezet tegen dezelfde periode een jaar eerder krimpt de Nederlandse economie vanaf het laatste kwartaal van 2008. In het tweede kwartaal van 2009 is de economie met 5,1% gekrompen t.o.v. het tweede kwartaal van 2008. Dat is de grootste kwartaalkrimp na de Tweede Wereldoorlog.

Figuur 1. Economische groei per kwartaal

Bron: CBS

Het CBS geeft statistieken over de gerealiseerde economische groei. Het Centraal Planbureau (CPB) geeft prognoses over de economische groei. Binnen een jaar heeft het CPB haar ramingen voor de economische groei in 2009 met zes procentpunten naar beneden toe bijgesteld. In september 2008 ging men nog uit van een bescheiden groei van 1,25%. In juni 2009 kwam men uit op een recordkrimp van 4,75% voor 2009. Volgens de laatste CPB

prognose zien we een nulgroei in 2010. Belangrijke factoren die hieraan bijdragen zijn een forse daling van de productie, o. a. door een sterk teruglopende wereldhandel en dalende uitgaven van consumenten.

Er is grote onzekerheid over hoe groot de gevolgen van de recessie zullen zijn en hoe lang deze zal gaan duren. Gedetailleerde statistische gegevens over de ontwikkeling van arbeidsmarkt en economie komen pas vertraagd beschikbaar, zeker als het gaat om regionale gegevens. De gegevens die beschikbaar zijn laten geen eenduidig beeld zien.

De factor onzekerheid speelt door in het gedrag en de beslissingen van consumenten, bedrijven en overheden. Onzekerheid en het vermijden van risico's leiden tot het uitstellen van grote aankopen door consumenten, minder investeringen door het bedrijfsleven en een verminderde bereidheid van banken om kapitaal beschikbaar te stellen.

De prognoses over de ontwikkeling van de economie en werkgelegenheid van partijen als het CPB en UWV WERKbedrijf zijn met grotere omzichtigheid omkleed dan doorgaans het geval is. De verschuivingen binnen de economie vinden plaats op een dermate grote schaal dat er weinig historisch vergelijkingsmateriaal is. Het meest genoemd worden de recessie van begin jaren '80 en de crisis van de jaren '30. Beide recessies kennen belangrijke verschillen met de huidige situatie. Anders dan in de jaren '30 hebben overheden nu wereldwijd de banken overeind gehouden en daarmee een systeemcrash voorkomen. Ook de grote pakketten stimuleringsmaatregelen dragen bij aan het beperken van de economische krimp. In vergelijking met de jaren '80 is de bevolkingssamenstelling behoorlijk veranderd. Toen was er sprake van een groeiende, relatief jonge beroepsbevolking en een hoge mate van jeugdwerkloosheid. Nu is er op middellange termijn sprake van een krimpende beroepsbevolking, onder invloed van de vergrijzing. Dit maakt het lastig om op basis van eerdere crises de huidige crisis te duiden.

Een gemengd beeld

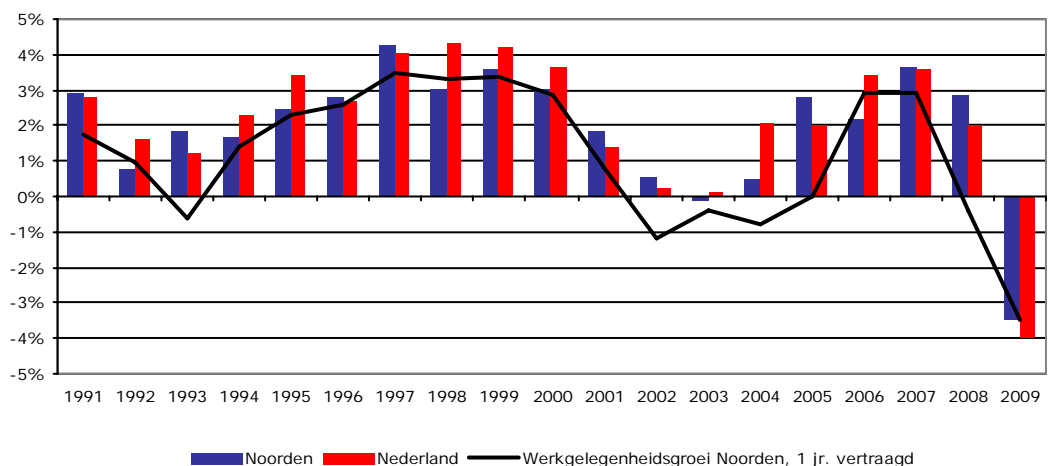
In de berichtgeving over en de analyses van de recessie wisselen sombere en voorzichtig optimistische geluiden elkaar af. Zoals eerder genoemd, heeft Nederland een open economie die sterk op de export is gericht. In combinatie met de relatief grote financiële sector maakt dit de Nederlandse economie kwetsbaar voor de huidige recessie. Daar staat tegenover dat Nederland, in vergelijking met andere Europese landen, haar arbeidsmarkt op tijd verregaand heeft gemoderniseerd. In de afgelopen decennia is het stelsel van sociale voorzieningen ingrijpend gewijzigd. Bovendien heeft Nederland relatief veel flexwerkers. Mede door deze modernisering heeft Nederland Europees gezien een van laagste werkloosheidscijfers. Bij aanvang van de recessie was er in veel sectoren sprake van krapte op de arbeidsmarkt. De werkloosheid is sinds september 2008 weliswaar scherp opgelopen, maar het tempo waarmee dit gebeurt lijkt vooralsnog eerder mee dan tegen te vallen. Maatregelen als arbeidstijdverkorting en deeltijd WW dempen in eerste instantie de werkloosheidsontwikkeling. De groep zzp'ers merkt de crisis eerst in de sfeer van een verminderd aantal opdrachten, of lagere tarieven. Pas in tweede instantie zullen zij een beroep doen op een uitkering, voor zover zij daarvoor in aanmerking komen. Sinds augustus zijn er signalen dat het aantal zelfstandigen dat aanklopt bij de gemeente voor een bijstandsuitkering sterk toeneemt.

In bredere zin is de verwachting dat in het laatste kwartaal van 2009 de grote klap zal vallen. Dit komt door de toestroom van schoolverlaters en uitgestelde ontslagrondes in sectoren als de bouw, door opdrogende orderportefeuilles. Sectoren als industrie, handel en horeca hebben het onverminderd zwaar. Alleen in de collectieve sector, vooral in de zorg, is er nog sprake van groei.

Noord-Nederland

Het dieptepunt van de recessie in termen van economische groei zal in 2009 liggen. Voor dat jaar voorziet het CPB een economische groei van -4,75%. Voor 2010 wordt er van uitgegaan dat de economie niet verder zal krimpen. De werkgelegenheidsontwikkeling loopt ongeveer een jaar achter bij de economische groei. Figuur 2 geeft de jaarlijkse economische groei weer, in het Noorden en in Nederland, tussen 1991 en 2008 en geeft een voorspelling voor 2009. Tevens vermeldt figuur 2 de groei in werkgelegenheid voor het Noorden, met een vertraging van één jaar. Het werkgelegenheidsgroecijsfer uit 2007 in de grafiek geeft dus de werkelijke groei uit 2008 weer. Door in de grafiek de lijn van de werkgelegenheidsgroei een jaar op te schuiven is goed te zien dat deze het patroon van de economische groei volgt. Dit toont aan dat de werkgelegenheid met een jaar vertraging reageert op veranderingen in de economische groei.

Figuur 2. Economische groei Noorden en Nederland, werkgelegenheidsgroei Noorden (vertraagd)

Economische groei is excl. delfstoffenwinning, economische groei 2009 voorspelling, vertraagde werkgelegenheidsgroei 2008 en 2009 voorspelling.

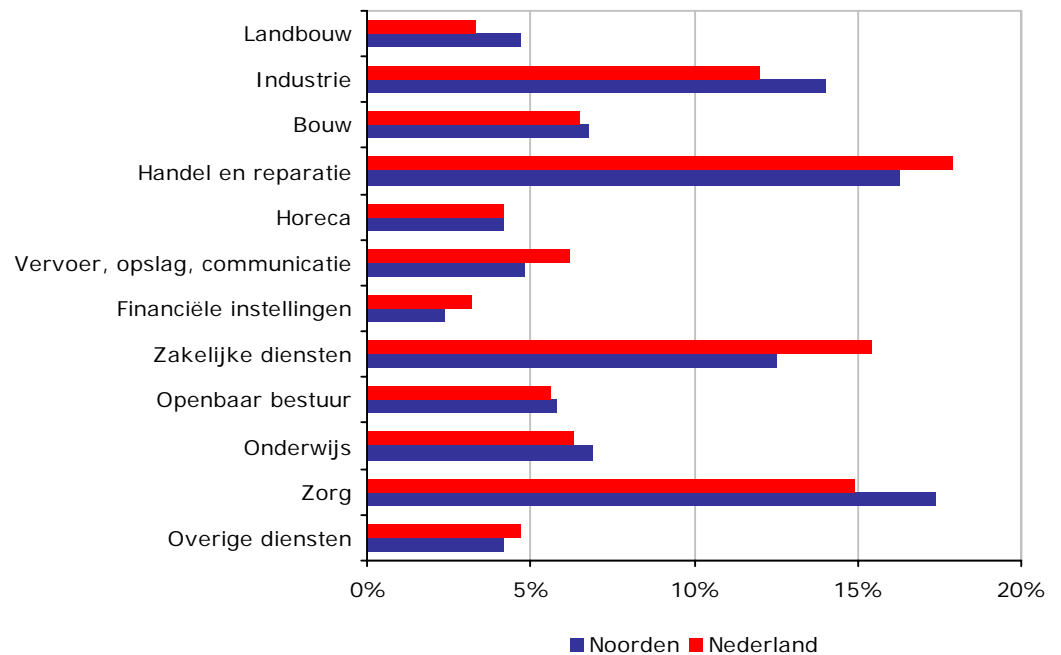
Bron: CBS, CPB, SER Noord-Nederland (bewerking RuG)

Het moet voor een groot deel nog duidelijk worden hoe de recessie zich in Noord-Nederland ontwikkelt. Recente gegevens over belangrijke indicatoren zoals de gerealiseerde regionale economische groei en de gerealiseerde ontwikkeling van de werkgelegenheid over 2008-2009 komen pas in de loop van 2010 beschikbaar.

Vooralsnog lijkt het erop dat het Noorden niet de meest zwaar getroffen regio is. Dit blijkt ook uit het rapport 'Gevolgen van de kredietcrisis voor Noord-Nederland' dat Broersma en Van Dijk schreven in opdracht van SER Noord-Nederland in maart 2009. De industrie, een van de sectoren die het meest door de recessie wordt getroffen, is in het Noorden weliswaar wat sterker vertegenwoordigd dan gemiddeld in Nederland, maar van oudsher is de industrie in

het Noorden minder op export gericht. Dat is gunstig omdat een belangrijke oorzaak van de economische krimp in Nederland in de scherpe terugval van de wereldhandel ligt. Andere sectoren die het zwaar hebben, zoals de financiële sector, de zakelijke dienstverlening en de transportsector zijn in Noord-Nederland juist kleiner en soms ook anders van karakter. De bouwsector, die het vanaf de tweede helft van 2009 zwaarder te verduren krijgt, neemt in het Noorden een vergelijkbaar aandeel voor zijn rekening als in de rest van Nederland.

Figuur 3. Werkgelegenheidsstructuur Noorden en Nederland, 2008

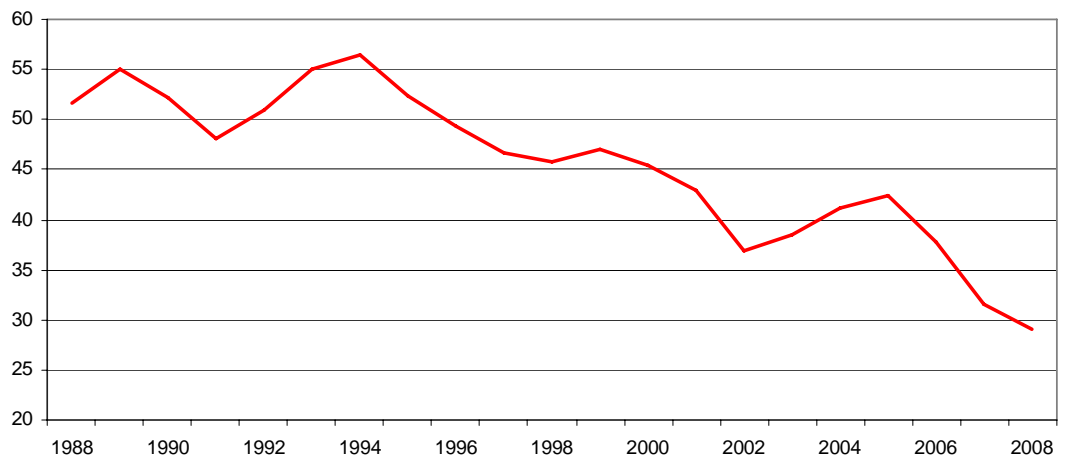
Bron: PWR, LISA, bewerking CAB

Waar de noordelijke sectorstructuur vooral afwijkt, is de collectieve sector. Vooral de zorgsector heeft in het Noorden een flink groter aandeel in de werkgelegenheid. De collectieve sector heeft een belangrijk aandeel gehad in de banengroei in het Noorden van de afgelopen jaren en is naar verwachting een van de weinige sectoren die in 2009 nog groei zal laten zien. Ook in de zakelijke dienstverlening wijkt het Noorden behoorlijk af van de rest van Nederland. De werkgelegenheid in deze sector is de laatste jaren in het Noorden sterk gegroeid, maar landelijk was de groei nog sterker.

Over een wat langere periode bekeken laat het Noorden een convergerende beweging zien: de economie in Noord-Nederland gaat steeds meer lijken op de rest van Nederland. Het faseverschil (het aantal banen dat het Noorden extra nodig heeft om op hetzelfde participatieniveau als Nederland uit te komen) neemt af. In het verleden had het faseverschil tijdens een periode van recessie de neiging op te lopen. Of dit nu ook nu het geval zal zijn moet nog blijken, maar uit het SER-rapport 'Gevolgen van de kredietcrisis voor Noord-Nederland' lijkt dit mee te vallen. Het grote en groeiende aandeel van de zorgsector is een punt waar het Noorden afwijkt van het patroon in de rest van Nederland. Dit heeft o.a. te maken met de sterkere vergrijzing in het Noorden, waardoor de vraag naar zorg toeneemt.

In het economisch beleid heeft het Noorden ervoor gekozen zich te concentreren op een aantal speerpunten en een vijftal kernzones. De bedrijvigheid en werkgelegenheid groeien in de kernzones sneller dan in het landelijk gebied. De enige uitzondering hierop is de Eemsmond. Hier is het beeld wat dubbel. Enerzijds is er sprake van grote investeringen en grote dynamiek. De aanbouw van twee nieuwe energiecentrales en een geplande derde levert de komende jaren enkele honderden banen op. Na jaren van teruglopende werkgelegenheid groeide het aantal banen in de Eemsmondregio in 2008 met 3,8%. Daar staat tegenover dat in de industrie rond Delfzijl naar verwachting een groot aantal banen zal verdwijnen tijdens de crisis.

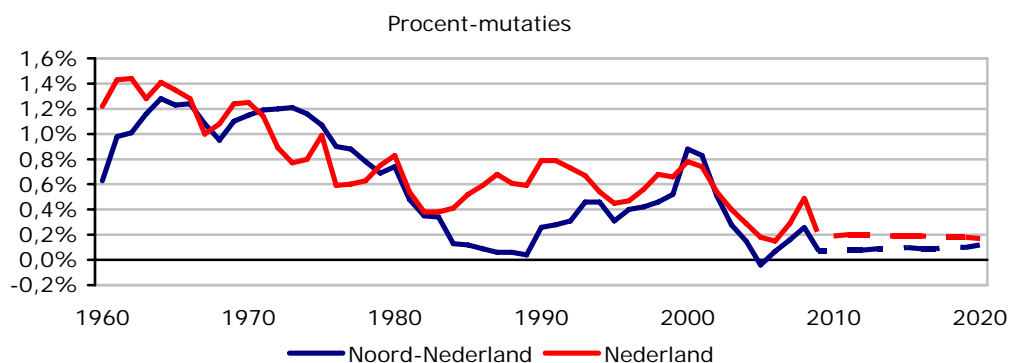
Figuur 4. Noordelijk faseverschil 1988 -2008, x 1000 banen

2.2 Demografische ontwikkeling

Op veel plaatsen in de geïndustrialiseerde wereld (Europa, Noord-Amerika, Japan) staat de bevolkingsgroei onder druk door twee fenomenen: vergrijzing en een afnemend geboortecijfer. Het aandeel ouderen in de bevolking groeit, het aandeel jongeren neemt af. Op dit moment telt Noord-Nederland 1,7 miljoen inwoners. De verwachting is dat dit aantal de komende jaren nog maar heel licht zal groeien. In 2025 zal het inwoneraantal van Noord-Nederland volgens de prognoses van het CBS slechts 25.000 hoger liggen dan in 2008. Dat betekent een groei van ca. 0,1 procent. Voor Nederland als geheel is de verwachting dat de bevolkingsgroei afvlakt naar zo'n 0,2 procent. In een aantal regio's in het Noorden is de bevolkingsgroei omgeslagen in krimp. Vanuit verschillende hoeken is er het afgelopen jaar veel aandacht voor dit onderwerp geweest. In paragraaf 2.3 gaan we nader in op de krimp in Noord-Nederland.

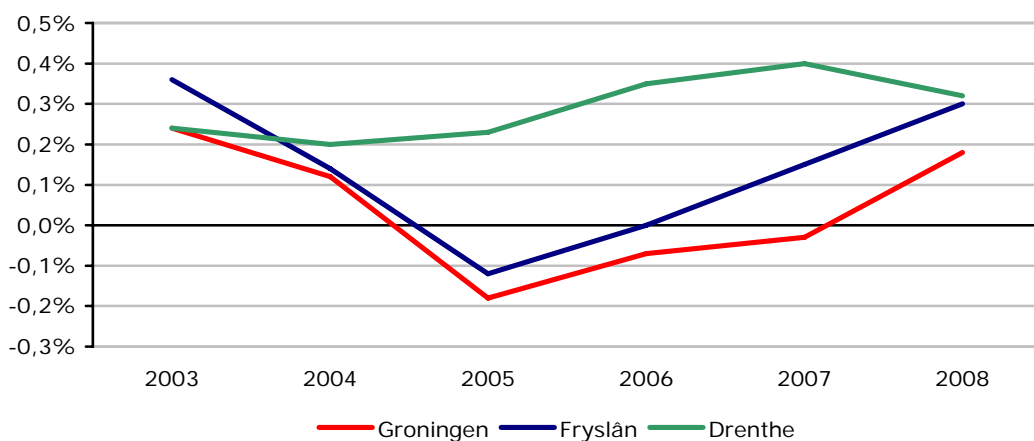
Figuur 5. Bevolkingsgroei 1960-2020

Bron: CBS, bewerking CAB (prognose) 2008 voorlopig cijfer, prognose vanaf 2009

De bevolkingsgroei bestaat uit twee componenten: natuurlijke aanwas doordat het aantal geboortes hoger ligt dan het aantal sterfgevallen en het migratiesaldo. De natuurlijke aanwas loopt al jaren terug. In 2003 stond de natuurlijke aanwas nog op ruim 4.000 in het Noorden. In 2008 is dat teruggelopen tot amper 2.500. De natuurlijke aanwas is nog steeds groter dan de migratie, maar het migratiesaldo is van steeds grotere invloed op de bevolkingsgroei in het Noorden. Tussen 2004 en 2007 vertrokken er meer mensen uit het Noorden dan er naar toe verhuisden. In 2008 is het migratiesaldo met plus 1.700 weer positief.

Figuur 6. Bevolkingsgroei 2003-2008, procent mutaties

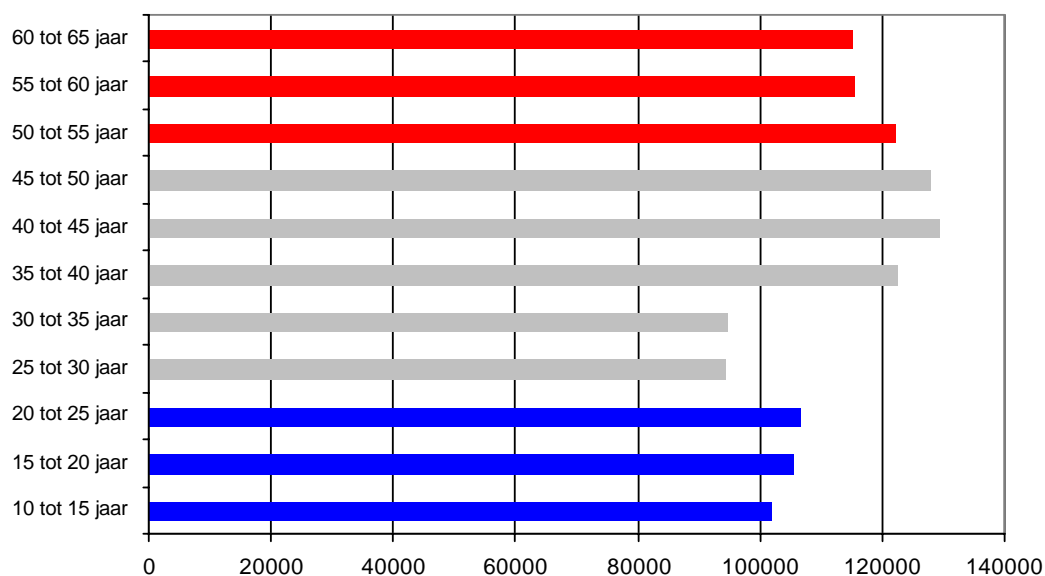
Bron: CBS

Als we naar de drie noordelijke provincies onderling kijken, valt op dat Groningen en Fryslân dezelfde trend laten zien. Het patroon in de provincie Drenthe wijkt iets af. In deze provincie ging de dalende groeitrend eerder over in stabilisatie. Een positief binnenlands migratiesaldo van meer dan 1.000 personen is de belangrijkste oorzaak van deze grotere bevolkingsgroei in de provincie Drenthe. Het is bekend dat er veel ouderen naar Drenthe trekken om te 'drenthenieren'. De uitwisseling tussen Groningen en de kop van Drenthe verklaart ook een deel van de onderscheidende rol van Drenthe.

Vergrijzing en ontgroening

De belangrijkste demografische ontwikkelingen achter het beeld van stagnerende bevolkingsgroei, zijn de toenemende vergrijzing en ontgroening. De volgende grafiek geeft de bevolkingsopbouw naar leeftijd weer voor de groepen die nu en in de nabije toekomst relevant zijn voor de arbeidsmarkt in Noord-Nederland. De grafiek laat zien, dat de bevolkingsgroep die de komende jaren met pensioen gaat een stuk groter is dan de groep jongeren die zijn toetrede tot de arbeidsmarkt zal maken. Zo is de groep 50 tot 55 jarigen bijna 20.000 personen groter dan de groep 10 tot 15 jarigen.

Figuur 7. bevolkingsopbouw naar leeftijd, 2008, absolute aantallen

Bron: CBS

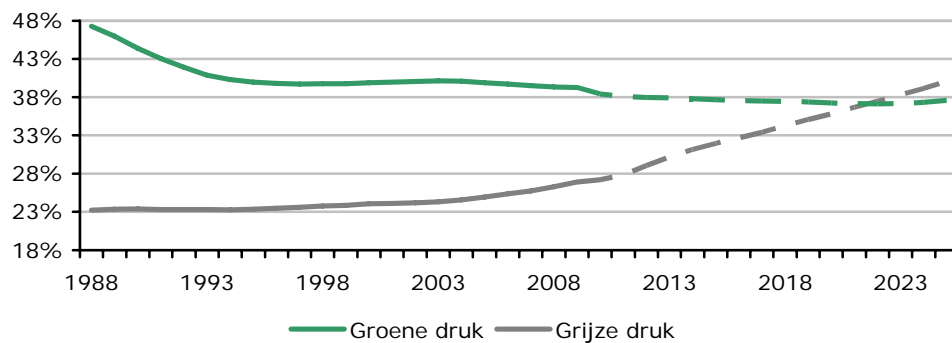
De vergrijzing en ontgroening hebben op termijn belangrijke gevolgen voor de arbeidsmarkt en economie in het Noorden. Door de vergrijzing krimpt de potentiële beroepsbevolking. De vergrijzing leidt tot een toenemende uitstroom van werkzame personen, als gevolg van pensionering. Dit betekent een hogere vervangingsvraag. Om de werkzame beroepsbevolking op peil te houden zal de arbeidsparticipatie moeten stijgen. Op korte termijn krijgt het Noorden te maken met een oplopende werkloosheid onder invloed van de recessie. Op de langere termijn zal de economie weer aantrekken, de werkloosheid teruglopen en de gespannen situatie op de arbeidsmarkt terugkeren.

Groene en grijze druk

De groene druk is het aantal personen jonger dan 20 jaar, uitgedrukt als percentage van de bevolking van 20-64 jaar. Laatstgenoemde groep valt voor een groot deel samen met de (potentiële) beroepsbevolking. De grijze druk is het aantal 65-plussers, als percentage van de bevolking van 20-64 jaar. Het is interessant te zien, hoe deze groepen zich tot elkaar verhouden, omdat de actieven in de beroepsbevolking (de werkzame beroepsbevolking) de jongere leeftijdsgroep deels (voor de meeste mensen is de AOW maar een klein onderdeel van het pensioen) moeten onderhouden en de lasten van de vergrijzing op moeten vangen. Ook biedt het zicht op de vervangingsvraag, door ouderen die met pensioen gaan en de mate waarin dit opgevangen wordt door de nieuwe aanwas van jongeren.

De begrippen grijze en groene druk zijn gangbare termen om de vergrijzing en ontgroening in kaart te brengen. De groene druk is in het Noorden vergelijkbaar met het landelijke cijfer; ongeveer 39%. De grijze druk ligt in het Noorden boven het landelijk niveau: 26% tegen 24%. In figuur 8 is de grijze en groene druk voor Noord-Nederland voor een langere periode weergegeven. Hierin is te zien dat de groene druk zich op het huidige niveau zal stabiliseren, terwijl de grijze druk alleen maar toeneemt. Rond 2020 zal het aandeel 65-plussers in Noord-Nederland voor het eerst groter zijn dan het aandeel inwoners onder de 20 jaar. Dit is eerder dan in Nederland als geheel, waar de verhouding pas in 2025 gelijk zal zijn.

Figuur 8. Groene en grijze druk in Noord-Nederland 1988-2025

Bron: CBS

2.3 Krimp

Zoals in de vorige paragraaf is geschetst, zal Nederland in de toekomst te maken krijgen met een krimpende en vergrijzende bevolking. Hierdoor staat sinds een aantal jaren (demografische) krimp op de landelijke en regionale beleidsagenda's. Zo laten alle drie noordelijke provincies momenteel gedetailleerd onderzoek doen naar de omvang en gevolgen van de krimp. Ook in Europees verband is er aandacht voor het onderwerp. De verwachting is dat de krimp in Nederland in vergelijking met omliggende landen relatief beperkt zal zijn. Binnen Nederland bestaan er echter wel grote verschillen tussen en binnen regio's. De krimp zal het sterkst zijn en is al begonnen in Zuid-Limburg, gevolgd door regio's als de Achterhoek, Zeeland en Oost-Groningen. In deze paragraaf zullen de demografische krimp en de gevolgen daarvan voor de arbeidsmarkt nader bekeken worden voor de drie noordelijke provincies.

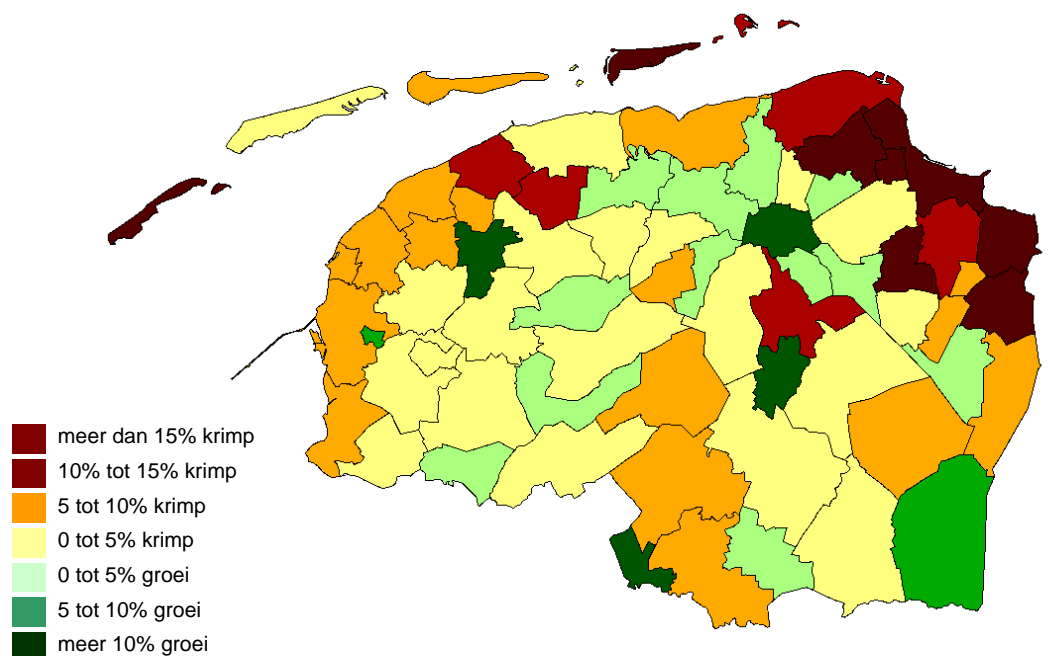
Vlak voor de uitgave van de huidige aflevering van de Noordelijke Arbeidsmarkt Verkenning heeft het CBS nieuwe bevolkingsprognoses gepubliceerd. De nieuwe CBS-prognose komt op hoofdlijnen en op bovengemeentelijke schaalniveaus redelijk overeen met de gebruikte CBS-prognose. Op gemeentelijke schaalniveau zijn voor sommige gemeenten wat grotere verschillen te zien. Deze nieuwe gegevens konden niet meer in deze analyse worden verwerkt.

Volgens de prognoses van het CBS zal de bevolking van Noord-Nederland tussen 2008 en 2025 met 25.000 personen groeien. Dat is een groei van 1,8% over een periode van meer dan 15 jaar, ongeveer 0,1% per jaar. In het Noorden als geheel krimpt de bevolking niet, maar is er sprake van een lichte groei. De bevolking van stedelijke gemeenten zal groeien.

Op het platteland krimpt de bevolking. In Oost- en Noordoost-Groningen zal de bevolking het sterkst krimpen. Ook de gemeenten aan de Wadden- en IJsselmeerkust in Noord- en West-Fryslân en op het platteland in het Westen van Drenthe krijgen te maken met dalende bevolkingsaantallen. De bevolkingsgroei concentreert zich in de stedelijke gebieden en grotere gemeenten in Noord-Nederland. Verder valt op dat de forenzengemeenten direct rond de stad Groningen een lichte bevolkingsgroei kennen. De provincies Drenthe en Fryslân kennen dit fenomeen niet. Het overzicht in kaart 1 laat ook zien dat in grote delen van Drenthe en Fryslân de krimp niet boven de 5% komt. Verder valt op dat groei en krimp zich geleidelijk over de jaren voltrekken.

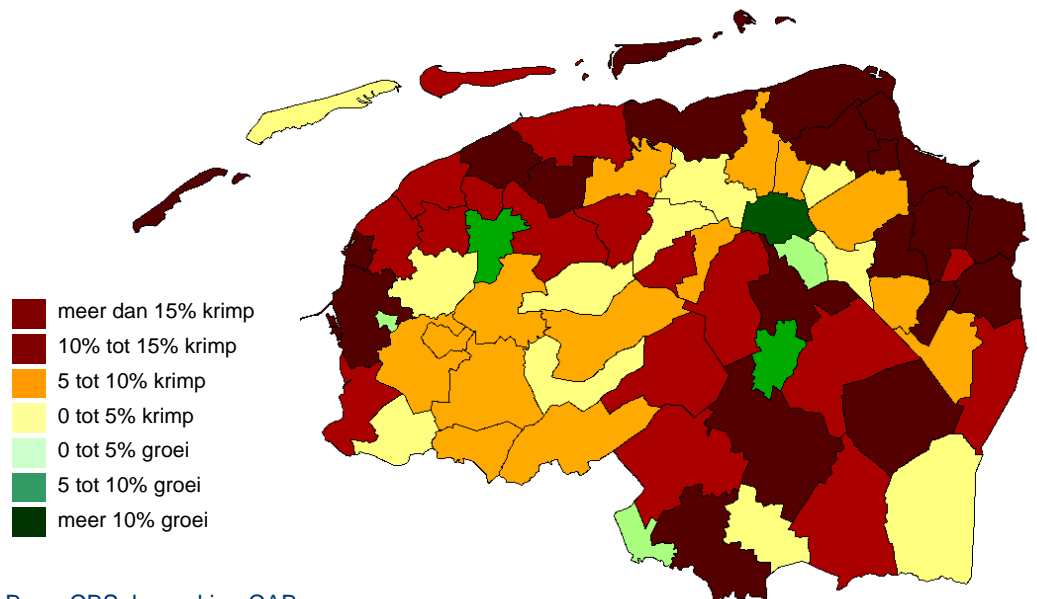
Het overall beeld is er een van urbanisatie; de bevolking trekt van de periferie van het platteland naar de stedelijke gebieden. Jongeren verhuizen van het platteland naar steden als Groningen en Leeuwarden om daar een opleiding te volgen. Studentensteden trekken ook jongeren van buiten het Noorden aan om hier te studeren. Eenmaal afgestudeerd laat een deel van deze groep het Noorden achter zich, om een baan te zoeken in de Randstad en in andere delen van Nederland. Dit wordt ook wel de roltrapfunctie van deze steden genoemd. Ook het fenomeen braindrain wordt in dit verband genoemd. De gevolgen voor het Noorden van deze veronderstelde braindrain zijn beperkt. Ten eerste is de arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden in het Noorden te beperkt om alle afgestudeerde HBO'ers en WO'ers op te kunnen nemen. Ten tweede keert een deel van deze groep op een later moment in hun carrière weer terug naar het Noorden, aangetrokken door de ruimte en kwaliteit van de leefomgeving in vergelijking met het Westen.

Kaart 1: Cumulatieve bevolkingsgroei 2008–2025 volgens CBS bevolkingsprognose

Bron: CBS, bewerking CAB

Kaart 2: Cumulatieve bevolkingsgroei 20-65 jarigen 2008–2025 volgens CBS bevolkingsprognose

Bron: CBS, bewerking CAB

Oorzaken regionale en lokale krimp

Sociaal-culturele ontwikkelingen, (regionale) economische factoren en planologie zijn de belangrijkste oorzaken van demografische krimp. Door sociaal-culturele ontwikkelingen, zoals de emancipatie en toegenomen arbeids- en opleidingsparticipatie van vrouwen, is het geboortecijfer in Nederland sterk afgenomen. Ook is de gemiddelde omvang van huishoudens afgenomen door dalende geboortecijfers, scheidingen en het groeiend aantal alleenstaanden. In de regionale economische factoren speelt vooral de omvang en groei van de werkgelegenheid een belangrijke rol. Bevolkingsgroei in Noord-Nederland concentreert zich in de gemeenten met de meeste werkgelegenheid. De planologische oorzaken van krimp zitten vooral in de ontwikkeling van de woningvoorraad. In Noord-Nederland is de nieuwbouw vooral geconcentreerd rond steden als Groningen, Assen en Leeuwarden, terwijl in krimpende gemeenten in Noordoost- en Oost-Groningen de woningvoorraad afneemt of stabiliseert. Een gelijkblijvende woningvoorraad, gecombineerd met een dalend aantal personen per huishouden, resulteert in een dalend aantal inwoners. De afname van de woningvoorraad is overigens eerder een gevolg dan een oorzaak van krimp. Een gemeente als Delfzijl zag zich gedwongen de woningvoorraad drastisch te herstructureren na een lange periode van dalende bevolkingsaantallen. Deze problematiek speelt in meerdere gemeenten. In Delfzijl is deze qua omvang het grootst.

Gevolgen krimp voor de arbeidsmarkt

Door vergrijzing en ontgroening krimpt de voor de arbeidsmarkt meest relevante leeftijdsgroep van 20 tot 65 jarigen. Volgens de prognoses van het CBS krimpt deze groep tussen 2008 en 2025 met 5% in de noordelijke provincies. De situatie verschilt sterk per gemeente en per regio. De krimp zit duidelijk op het regionaal niveau. In kaart 2 is deze ontwikkeling op gemeenteniveau in kaart gebracht. De groep 20 tot 65 jarigen groeit alleen nog in Groningen, Assen, Leeuwarden, Meppel, Haren en Bolsward. De krimp concentreert zich in Noord- en Oost-Groningen, de Noord- en Westrand van Fryslân en de

plattelandsgemeenten van Drenthe. Ook meer stedelijke gemeenten als Emmen, Hoogeveen, Heerenveen, Smallingerland en Hoogezand-Sappemeer krijgen te maken met een (lichte) krimp van deze bevolkingsgroep.

Tabel 1. Bevolking en bevolkingsgroei voor 2008 en 2025 voor de gehele en de arbeidsmarkt relevante bevolking.

	bevolking 2008 (abs. aantal)	bevolking 2025 (abs. aantal)	bevolkingsgroei totale bevolking 2008 – 2025 (%)	bevolkingsgroei 20-65 jarigen 2008-2025 (%)
Groningen- Assen	409.800	456.100	10,1	1,8
A7 zone	187.700	188.700	0,5	-4,9
Westergo	145.000	156.500	7,3	0
Eemsmond	39.200	32.400	-20,8	-34,6
Drentse Stedenband	254.000	264.800	4,1	-4
Landelijk gebied	653.900	622.500	-5	-14
Noorden	1.689.700	1.721.000	1,8	-5

Bron: CBS

Langetermijnsenario's voor de ontwikkeling van werkgelegenheid en economie in Nederland houden rekening met een gestage groei, zowel van het bruto binnenlands product (BBP) als van het aantal banen. Het UWV WERKbedrijf houdt in 'Arbeidsmarktprognose 2009-2010. Met een doorkijk naar 2014' rekening met een gemiddelde groei van het BBP van 2% tussen 2011 en 2014. De gemiddelde banengroei in die periode berekenen zij op 0,9%. Dit betekent dat de arbeidsparticipatie en de arbeidsproductiviteit sterker zullen moeten groeien dan het aantal banen om de stagnerende groei van de (potentiële) beroepsbevolking te compenseren. In wezen is dit de inzet geweest van het arbeidsmarktbeleid op nationaal en regionaal niveau in de afgelopen 10 a 15 jaar. Het beleid om de regionale economische stimulering te concentreren in een aantal kernzones past in dit beeld. De kernzones zijn de groeigebieden, het landelijk gebied blijft wat achter. De enige uitzondering hierop is het Eemsmondgebied. De bedrijvigheid op het platteland is voornamelijk lokaal verzorgend en daardoor minder conjunctuurgevoelig dan in de kernzones. Ook op het platteland blijven investeringen daarom van belang, zowel voor werkgelegenheid als voor leefbaarheid.

De verwachting is dat de gevolgen van bevolkingskrimp voor de arbeidsmarkt aanzienlijk zullen zijn. Sterker nog dan de bevolking concentreert de beroepsbevolking zich in en in de nabijheid van de stedelijke gebieden, die aantrekkelijker zijn als woongebied en als vestigingsplaats voor bedrijvigheid. Dat leidt in grote delen van Noord-Nederland tot een dalende beroepsbevolking. Door de concentratie van bedrijvigheid in de kernzones en meer stedelijke gemeenten winnen de onderwerpen ruimtelijke mobiliteit en pendel aan belang.

Een interessante vraag is hoe de krimp op het platteland vanuit arbeidsmarktoogpunt moet worden geïnterpreteerd. Als men naar de kernzones verhuist, kan het tot minder pendel leiden en verandert er aan het regionale arbeidsaanbod niets. Als men verhuist naar gebieden buiten Noord-Nederland kan op het platteland de werkloosheid ten gevolge van het

gebrek aan banen worden opgelost. Uiteindelijk geldt ook hier dat het niet zozeer de aantallen zijn waar het om gaat vanuit arbeidsmarktperspectief, maar veel meer om de kwaliteit. Kunnen de banen wel worden vervuld door bewoners van platteland en kernzones met voldoende kwalificaties en opleiding. Als de krimp op het platteland leidt tot een beroepsbevolking die niet aansluit op de vraag van de arbeidsmarkt zijn de gevolgen veel groter.

De grootste uitdaging voor krimpgemeenten ligt in het op peil houden van het voorzieningenniveau en het herstructureren van de woningvoorraad. Door demografische krimp verandert de bevolkingssamenstelling in gemeenten en dat heeft gevolgen voor de woningbehoefte. Daarbij bestaat het risico dat gemeenten elkaar gaan beconcurreren om nieuwe inwoners en bedrijven te trekken door nieuwe wijken en bedrijventerreinen aan te leggen die niet gebruikt zullen worden.

Samenvattend

Wereldwijd bevindt de economie zich in zwaar weer. Dat is voor Nederland en Noord-Nederland niet anders. De volledige impact van de recessie is nog niet goed in te schatten. De snelheid en omvang waarmee de crisis zich voltrekt maakt het extra lastig prognoses voor de toekomst te maken. Naar het zich laat aanzien is het Noorden niet de zwaarst getroffen regio. De Noordelijke economie en sectorstructuur zijn minder gericht op export en hebben dus minder last van de ingestorte wereldhandel. Toch krijgen bijv. de industrie en de vervoerssector lokaal flinke klappen te verwerken.

Op de langere termijn blijven demografische ontwikkelingen van vergrijzing, ontgroening en krimp een grote rol spelen. Dit zet de beroepsbevolking en dus de beschikbaarheid van arbeid onder druk. Wonen en werken concentreren zich in de meer stedelijke gebieden van Noord-Nederland. Verschillende plattelandsregio's in het Noorden krijgen daardoor te maken met bevolkingskrimp.

Naast de kernzones zal er ook in het platteland geïnvesteerd moeten worden, om de bedrijvigheid en leefbaarheid op peil te houden. Daarbij moeten gemeenten elkaar niet gaan concurreren, maar zullen ze de aanleg van nieuwe wijken en bedrijventerreinen met elkaar moeten coördineren, om onrendabele investeringen te vermijden.

Ruimtelijke mobiliteit wordt daarom steeds belangrijker om vraag en aanbod op de arbeidsmarkt bij elkaar te brengen.

Hoofdstuk 3

De vraagzijde van de arbeidsmarkt

Dit hoofdstuk gaat in op de vraagzijde van de arbeidsmarkt. De meest recente gegevens die beschikbaar zijn dateren van april 2008, dus vlak voor de recessie. Hoe moeten we de gegevens over 2008 duiden? Ze geven in ieder geval de uitgangspositie weer voordat de crisis inzette. Deze uitgangspositie was gunstig: van 2007 op 2008 groeide de werkgelegenheid met 20.000 banen: evenveel als het jaar ervoor. Dat is ook terug te zien in het groeipercentage, dat voor het Noorden in 2008 voor het tweede achtereenvolgende jaar boven het landelijke gemiddelde lag.

3.1 Bedrijvigheid

De bedrijvigheid in Noord-Nederland neemt toe. In 2007 waren er in het Noorden ruim 105.000 vestigingen. In 2008 is dat aantal gegroeid naar ruim 110.000 vestigingen: ruim 35.000 in Groningen, 44.000 in Fryslân en 31.000 in Drenthe. Het groeitempo ligt in de drie provincies op vrijwel hetzelfde niveau. De groei van het aantal vestigingen zit vooral in de gezondheids- en welzijnszorg, de zakelijke dienstverlening en de bouw. In de zorgsector gaat het dan vooral om nieuwe bedrijvigheid in de kinderopvang, alternatieve geneeswijzen e.d. In de bouw en dienstverlening gaat het veelal om ZZP'ers en eenmanszaken. In de overige sectoren is er sprake van stabilisatie of een zeer bescheiden groei.

De voorspelling van de netto banengroei in de drie noordelijke provincies voor de jaren 2009-2010 is afgeleid uit regionale en sectorale prognoses van het UWV en de juni-prognoses van het CPB. Tabel 2 geeft een overzicht van de uitkomsten voor het Noorden.

Tabel 2. Voorspelling werkgelegenheidsgroei Noorden en Nederland (%)

	Groningen	Fryslân	Drenthe	Noorden	Nederland
2009	-0.5	-0.3	-0.5	-0.4	-0.3
2010	-3.8	-3.2	-3.7	-3.5	-3.6

Bron: UWV en CPB (bewerking RuG)

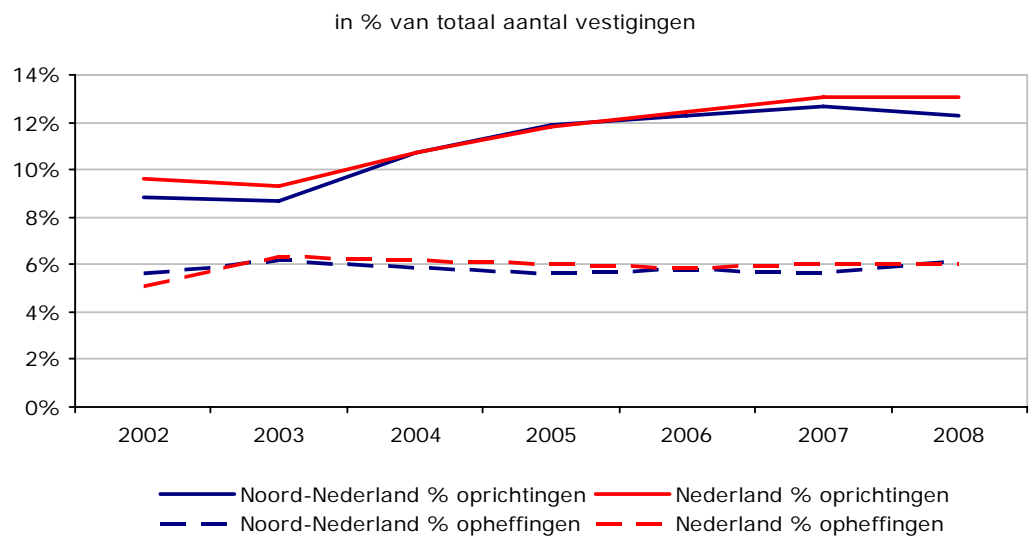
De verwachting is dat de werkgelegenheid in het Noorden in 2009 met -0.4% iets sterker krimpt dan landelijk met -0.3%. Voor 2010 is de verwachte daling veel sterker, maar nu is de daling in het Noorden met -3.5% juist iets minder sterk dan nationaal met -3.6%. In absolute zin gaat het in het Noorden in 2010 om een daling van ruim 22.000 banen.

Uit tabel 2 blijkt dat de daling van het aantal banen in 2009 in Fryslân ongeveer dezelfde zal zijn als landelijk, maar voor Groningen en Drenthe is de krimp in dat jaar iets groter. Voor 2010 scoort Fryslân relatief gezien nog beter, waardoor de gemiddelde daling in het aantal banen in het Noorden als geheel zelfs iets minder groot is dan landelijk. Dit komt omdat Fryslân volgens het UWV – als een van de weinige provincies – in 2009 en 2010 nog een positieve ontwikkeling heeft in de werkgelegenheid van zgn. consumentendiensten. Het gaat hier om detailhandel, horeca en overige diensten. De laatste twee bedrijfstakken omvatten toerisme. Dit is een belangrijke sector in Fryslân, die dus nog voor werkgelegenheidsgroei in 2009 en 2010 zorgt. Ook de collectieve sector (overheid, onderwijs, zorg) groeit in Fryslân,

terwijl de krimp in de meeste andere sectoren relatief meevalt. In Groningen en Drenthe is er ook nog groei van banen in de collectieve sector, maar daar is de voorspelde krimp in andere sectoren juist vrij sterk.

Het aantal oprichtingen en opheffingen houdt in het Noorden de laatste jaren ongeveer gelijke tred met de rest van Nederland. In 2008 verandert die trend licht: het aantal oprichtingen van nieuwe bedrijven blijft in het Noorden wat achter bij het landelijke cijfer, terwijl het aantal opheffingen wat sterker toeneemt.

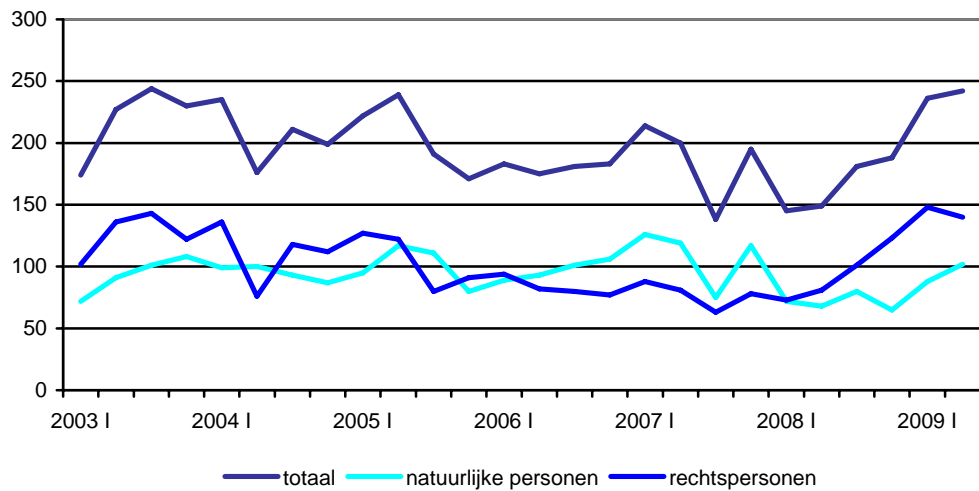
Figuur 9. Oprichtingen en opheffingen 2002-2008

Bron: Kamer van Koophandel

Door de huidige recessie is er veel aandacht voor het toegenomen aantal faillissementen. Het CBS spreekt van een verdubbeling van het aantal faillissementen in het tweede kwartaal van 2009 ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Het betreft vooral bedrijven in de handel en zakelijke dienstverlening, zoals autobedrijven, doe-het-zelfzaken, uitzendbureaus en adviesbureaus. Ook Noord-Nederland laat sinds begin 2008 een scherpe toename van het aantal faillissementen zien. Van een verdubbeling is in het Noorden echter geen sprake.

Figuur 10. Faillissementen Noord-Nederland

Bron: CBS

3.2 De ontwikkeling van de werkgelegenheid

Werkgelegenheidsstructuur en de impact van de recessie

Het is onmogelijk de precieze impact van de recessie op de werkgelegenheid in Noord-Nederland te voorspellen. Dat er veel banen zullen verdwijnen staat vast. Vooral nog lijkt de recessie het hardst toe te slaan in de Randstad en sterk industriële regio's als Noord-Brabant. Sectoren die het vooral zwaar te verduren hebben zijn de industrie, bouw en transportsector. De industrie is in het Noorden nog steeds relatief iets sterker vertegenwoordigd, maar traditioneel wat minder op export gericht dan in andere delen van het land. Waar de industrie in het Noorden wel sterk afhankelijk is van de export en wereldmarkt (chemie, scheepsbouw) zal de impact groot zijn. De huidige recessie kan het laatste zetje zijn om een geplande reorganisatie of productieverplaatsing versneld door te voeren. In het laatste geval gaat het niet om de fysieke verplaatsing van fabrieken, maar om het afbouwen of beëindigen van productiecapaciteit in Nederland tegenover het behouden of opvoeren van productiecapaciteit in lage lonen landen.

Het aandeel van de bouw in de totale werkgelegenheid is in het Noorden vergelijkbaar met de rest van Nederland. Op dit punt zullen de gevolgen van de recessie niet harder of minder hard aankomen. De transportsector is in het Noorden relatief klein. Banenverlies in deze sector weegt op het noordelijke totaal dus minder zwaar, maar kan lokaal wel een zware impact hebben op de werkgelegenheid.

De publieke sector (overheid, onderwijs en zorg) heeft in Noord-Nederland een relatief groot aandeel in de werkgelegenheid. Dit zal er waarschijnlijk voor zorgen dat het banenverlies in het Noorden op de korte termijn relatief beperkt blijft. De zorgsector is een van de weinige sectoren waarvoor landelijk nog een banengroei voorspeld wordt. Op de korte termijn pakt dit voor het Noorden dus gunstig uit. Wanneer de economie op de langere termijn weer aantrekt kan dit voordeel omslaan in een nadeel. Een aantrekkende economie creëert het eerst werkgelegenheid in de marktsector. De relatief grote collectieve sector in het Noorden kan dan dempend werken op de totale groei (in een periode van hoogconjunctuur) en krimp (in een periode van recessie) van de werkgelegenheid. Bovendien zal de overheid op enig

moment haar financiën weer op orde moeten brengen: het begrotingstekort van het Rijk loopt naar verwachting van het CPB op tot 6,7% van het bruto binnenlands product in 2010. De terugval van belastinginkomsten van het Rijk zien gemeenten en provincies terug in de vorm van een lagere uitkering uit het gemeente- en provinciefonds. Zo heeft de gemeente Groningen al een vacaturestop afgekondigd en is de verwachting dat binnen twee jaar vooral de zorg- en onderwijssector te maken zullen krijgen met bezuinigingen. Dit zal ongetwijfeld gevolgen hebben voor de werkgelegenheid in de collectieve sector.

Ontwikkeling werkgelegenheid 2008

De werkgelegenheid in Noord-Nederland is van 2007 op 2008 met 3% gegroeid. Het is belangrijk bij deze cijfers op te merken dat ze de situatie aan de vooravond van de huidige crisis weergeven. De gevolgen van de recessie zijn nog op geen enkele wijze in deze cijfers meegenomen. De peildatum van de provinciale werkgelegenheidsonderzoeken is 1 april. De cijfers over 2008 geven dus de werkgelegenheidssituatie per 1 april 2008 weer; ruim vijf maanden voor de omslag van de economie in september. Dit betekent dat de gegevens over de ontwikkeling van de werkgelegenheid een slechte indicatie geven voor de huidige stand van zaken. De verwachting is immers dat er onder invloed van de recessie grote verschuivingen in de werkgelegenheid plaats zullen vinden. Deze zullen pas op zijn vroegst in de NAV van 2010 zichtbaar worden.

Voor de provincie Groningen deed het goed, met een werkgelegenheids groei van 3,6%; een inhaalspurt na de achterblijvende groei in de periode 2003-2006. In de provincies Fryslân en Drenthe kwam de groei rond de 2,5% uit; een iets lager niveau dan de sterke groei van 2007.

Tabel 3: Werkgelegenheid incl. uitzendbanen, excl. kleine banen, afgerond naar 1000-tal

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gemiddelde jaarlijkse groei (%) 2003 - 2008
Groningen	214.000	212.000	210.000	207.000	211.000	218.000	
% groei	-1,4	-1,2	-0,9	-1,6	1,9	3,6	0,1
Fryslân	218.000	218.000	216.000	218.000	225.000	231.000	
% groei	-0,4	-0,2	-0,7	1	3,2	2,7	0,9
Drenthe	166.000	166.000	165.000	166.000	173.000	177.000	
% groei	-0,5	0,2	-0,8	0,9	4	2,5	1
Noord-Nederland	598.000	595.000	590.000	591.000	608.000	626.000	
% groei	-0,8	-0,4	-0,8	0	3	3	0,7
Nederland	7.580.000	7.548.000	7.538.000	7.598.000	7.790.000	7.976.000	
% groei	-0,1	-0,4	-0,1	0,8	2,5	2,4	0,8

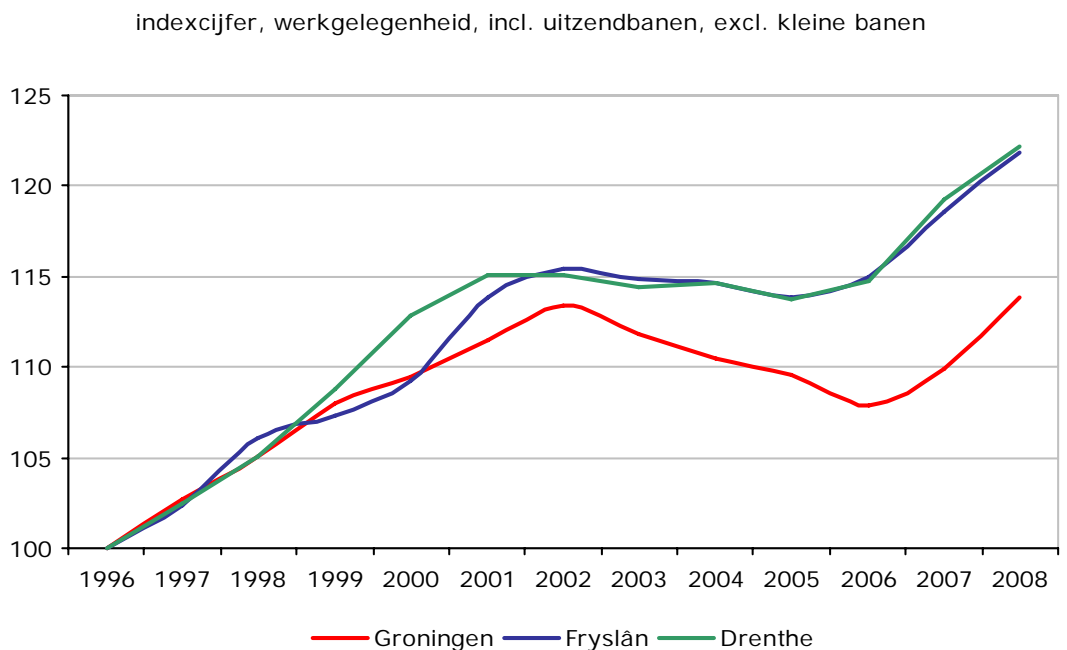
Bron: PWR en LISA

De werkgelegenheidsontwikkeling per provincie

Over een langere periode bekeken is duidelijk te zien dat de werkgelegenheidsontwikkeling in de provincie Groningen achterblijft bij Fryslân en Drenthe. Tot 2002 lopen de drie provincies redelijk met elkaar in de pas. De vorige periode van economische stagnatie heeft in Groningen meer banen gekost dan in Fryslân en Drenthe. Pas in 2007 herstelde de

werkgelegenheids groei in Groningen, terwijl die in Fryslân en Drenthe al een jaar eerder inzette. De groeispurt van Groningen in 2008 maakt het gat met de andere noordelijke provincies weer wat kleiner, maar er blijft een verschil. Het is lastig de wat achterblijvende groei van de provincie Groningen exact te bepalen. Voor een deel is het te verklaren vanuit een afnemende voorsprong: belangrijke groeisectoren als de zorg en zakelijke diensten waren in Groningen al relatief sterk vertegenwoordigd. Dit maakt het voor deze sectoren moeilijker even hard te groeien als in Drenthe en Fryslân. Een tweede verklaring ligt in de verschillende manieren waarop de industrie zich in Groningen enerzijds en Drenthe en Fryslân anderzijds heeft ontwikkeld. In de provincie Groningen is de industriële sector relatief sterker gesaneerd en gemoderniseerd dan in Drenthe en Fryslân. In deze provincies is de positie van het MKB in de industrie een stuk dominanter dan in Groningen. Daardoor is de werkgelegenheid in de industrie in deze provincie minder hard gedaald dan in Groningen. Het is zeer goed mogelijk dat een dergelijke sanering en modernisering van de industriële sector in Drenthe en Fryslân nog zal volgen. Als dit het geval is zal dat zeker gevolgen hebben voor de werkgelegenheid.

Figuur 11. Werkgelegenheids groei per provincie

Bron: PWR

Er zit dus een tempoverschil in de werkgelegenheidsontwikkeling van de drie noordelijke provincies. Het is vooral de zakelijke dienstverlening die in Drenthe en Fryslân de afgelopen jaren sneller is gegroeid dan in de provincie Groningen, die al een relatief grote dienstensector had.

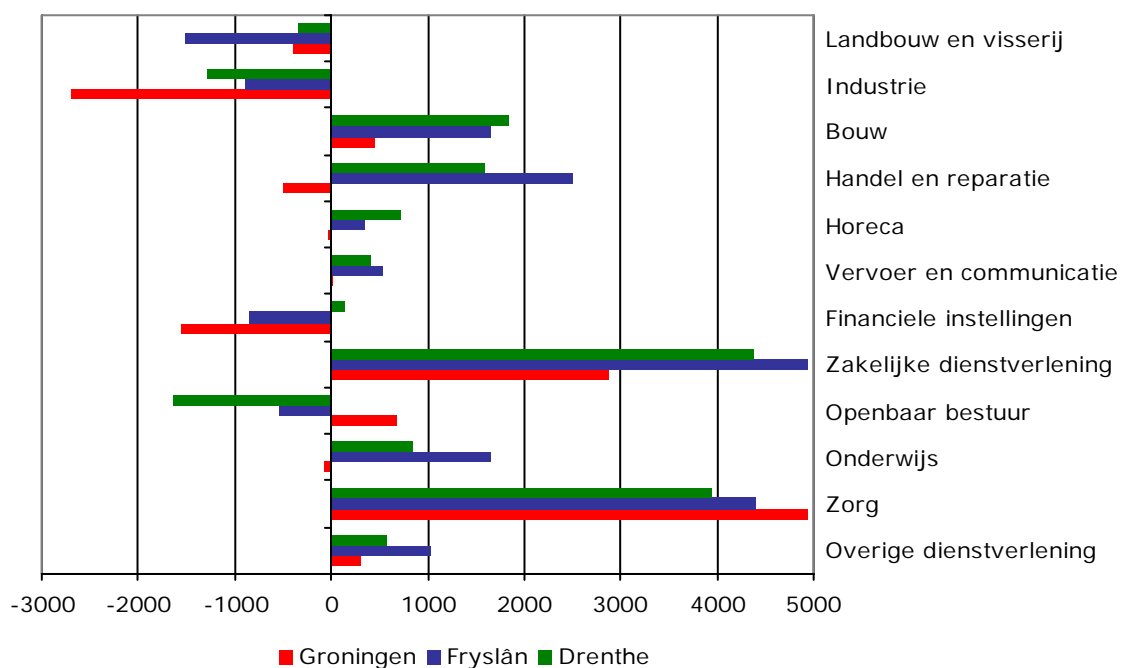
De belangrijkste groeisectoren in het Noorden zijn de (zakelijke) dienstverlening en de zorg. De zorgsector ontwikkelt zich in Groningen, Fryslân en Drenthe in een vergelijkbaar tempo. De achterblijvende werkgelegenheids groei van Groningen zit dus voor een groot deel in het

achterblijven van de zakelijke diensten. Ook in de bouw, handel, horeca, transport en telecom blijft Groningen achter bij Fryslân en Drenthe.

De werkgelegenheid in de landbouw en industrie blijft licht krimpen. Dit geldt voor het hele Noorden. In Groningen loopt de industriële werkgelegenheid harder terug dan in Fryslân en Drenthe.

De sluiting van regiokantoren en dorpsfilialen in het bank- en verzekeringswezen zorgt voor het verlies van werkgelegenheid bij financiële instellingen in Fryslân en Groningen. Drenthe heeft hier minder last van. In de sector openbaar bestuur heeft de provincie Groningen geprofiteerd van de concentratie van een aantal rijksdiensten binnen haar provinciegrenzen. Reorganisaties bij defensie spelen een extra rol in het banenverlies in het openbaar bestuur in Drenthe.

Figuur 12. Ontwikkeling werkgelegenheid 2003-2008, incl. uitzendbanen, excl. kleine banen

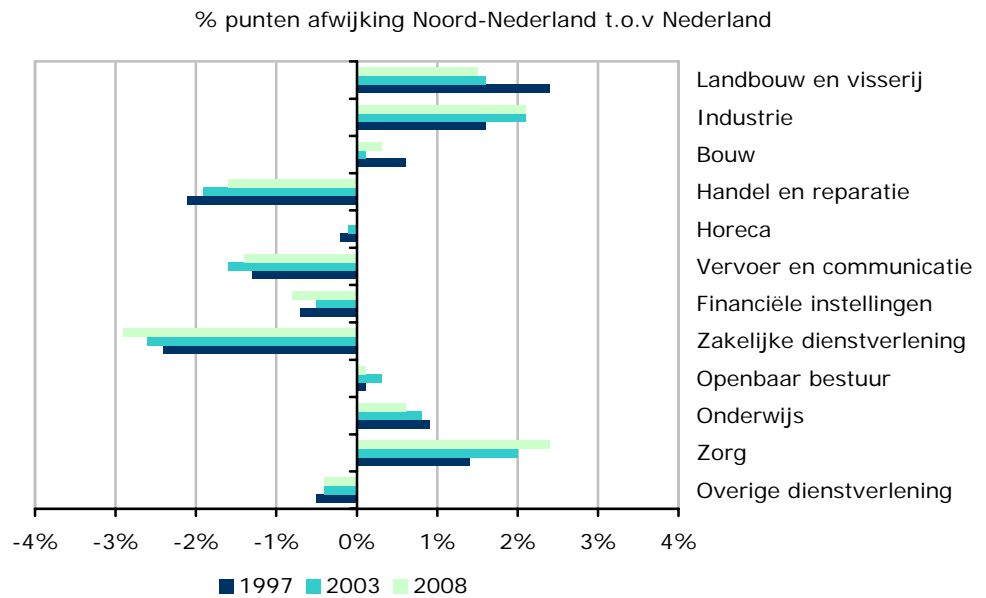
Bron: PWR

Regionaal verschil in werkgelegenheidsstructuur

Het regionaal verschil in werkgelegenheidsstructuur is de gebruikelijke term om het verschil in de opbouw van de sectorstructuur tussen Noord-Nederland en de rest van Nederland aan te duiden. Dit verschil in werkgelegenheidsstructuur was in het verleden een belangrijke factor in de relatieve achterstandspositie van Noord-Nederland, maar is de afgelopen decennia een stuk kleiner geworden. De globale trend is dat de werkgelegenheidsstructuur in het Noorden naar die van de rest van Nederland toe groeit. Voor het gros van de sectoren gaat dit beeld nog steeds op, maar voor de zakelijke dienstverlening en de zorgsector begint zich een nieuwe ontwikkeling af te tekenen. De dienstensector is in het Noorden weliswaar sterk gegroeid, maar in de rest van Nederland was de groei nog sterker. Daardoor loopt het verschil met Nederland in deze sector niet terug, maar wordt juist groter. In de zorgsector is

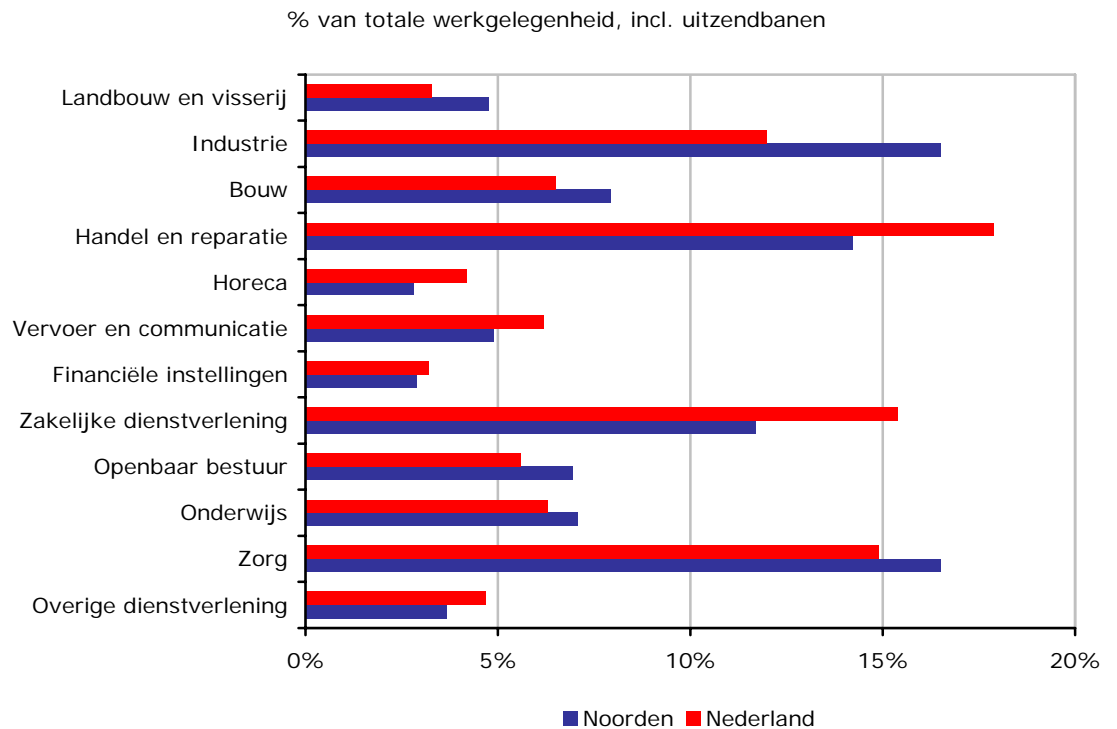
het omgekeerde het geval. De zorgsector groeit in Nederland, maar de groei in het Noorden is sterker dan in de rest van het land.

Figuur 13. Regionale component werkgelegenheidsstructuur

Bron: LISA en PWR

Figuur 14. Werkgelegenheidsstructuur Noorden en Nederland, 2008

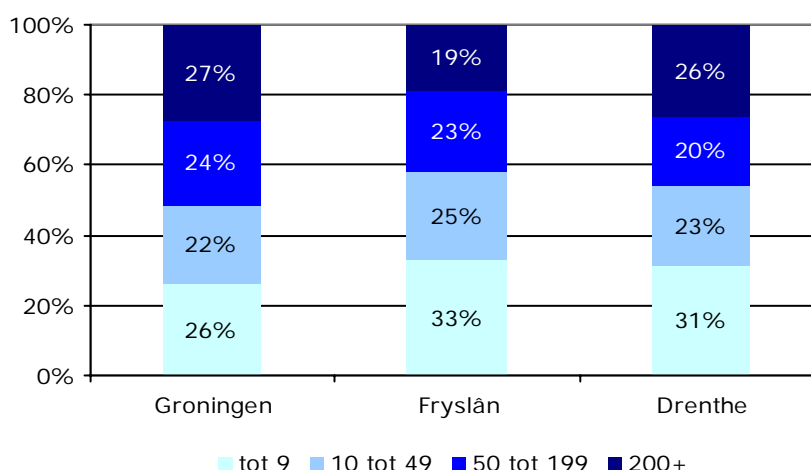

Bron: LISA en PWR

Werkgelegenheid naar bedrijfsgrootte

In de werkgelegenheid naar bedrijfsgrootte zitten enige verschillen tussen de drie noordelijke provincies. In de provincies Groningen en Drenthe werken relatief veel mensen bij grotere bedrijven en instellingen (vanaf 200 werkzame personen). In de provincie Fryslân ligt dit aandeel een stuk lager. In Groningen hebben de kleine bedrijven (tot 10 werkzame personen) een relatief klein aandeel in de werkgelegenheid; 26% tegen 31% in Drenthe en 33% in Fryslân.

Figuur 15. Werkgelegenheid naar bedrijfsgrootte, incl. uitzendbanen, excl. kleine banen

Bron: PWR

Het MKB (hier: bedrijven tot 200 werknemers) wordt vaak de banenmotor van Nederland genoemd. Als we kijken naar de omvang van de werkgelegenheid klopt dat; driekwart van de werkgelegenheid zit bij bedrijven en instellingen met minder dan 200 werkzame personen. Als we kijken naar de werkgelegenheidsgroei ligt het genuanceerder. Voor het Noorden als geheel zit de groei in de periode 2003-2008 juist bij de grote bedrijven en instellingen en blijft de groei in het midden- en kleinbedrijf wat achter. Tussen de provincies bestaan echter flinke verschillen. In Fryslân en Drenthe doen de kleine bedrijven het goed, terwijl de grotere achter blijven. In Groningen is dat precies andersom. Het verschil van Groningen komt o.a. door de aanwezigheid van enkele grote werkgevers in het onderwijs en de zorg in de gemeente Groningen.

Tabel 4: werkgelegenheidsontwikkeling naar bedrijfsomvang, gemiddelde groei 2003-2008

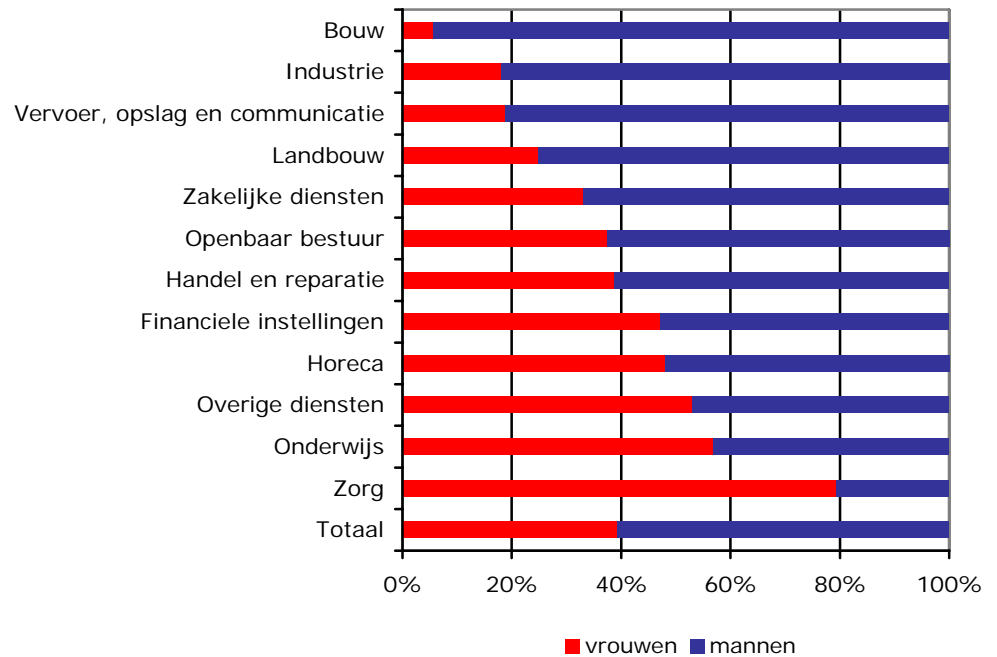
	Groningen	Fryslân	Drenthe	Noorden
tot 9 werknemers	-2,20%	1,80%	2,40%	0,60%
10 tot 49 werknemers	-0,10%	-0,20%	1,40%	0,20%
50 tot 199 werknemers	0,40%	1,60%	-0,80%	0,50%
200 en meer werknemers	2,60%	0,40%	0,60%	1,30%
Totaal	0,10%	0,90%	1,00%	0,70%

Bron: PWR

Werkgelegenheid naar geslacht

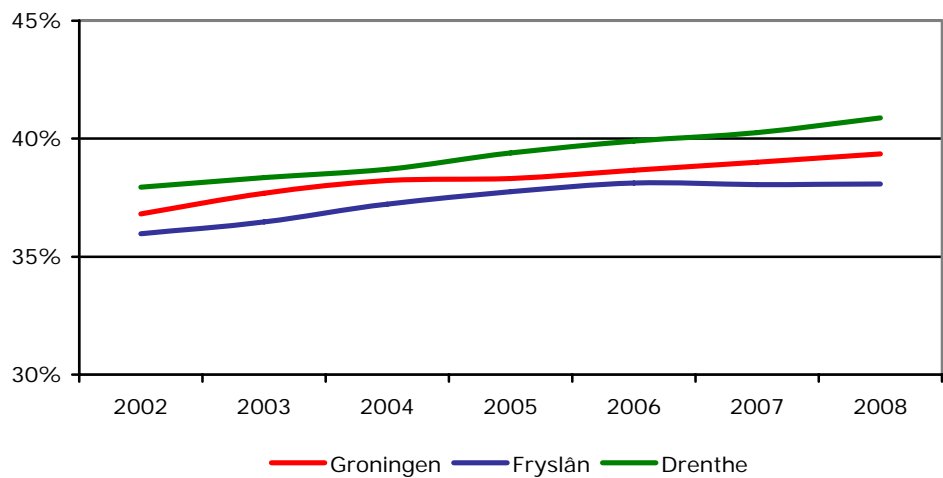
Traditioneel werken er meer vrouwen in de zorg en het onderwijs en meer mannen in de industrie en de bouw. De ontwikkeling van het aantal vrouwen in de werkgelegenheid laat al jaren een stijgende lijn zien, behalve in Fryslân. Daar neemt het aandeel vrouwen sinds 2006 iets af. In absolute zin is er sprake van stijgende werkgelegenheid onder vrouwen; de stijging onder mannen is echter groter.

Figuur 16. Werkgelegenheid naar geslacht Noord-Nederland 2008, incl. uitzendkrachten, excl. kleine banen

Bron: PWR

Figuur 17. Aandeel vrouwen in de werkgelegenheid, incl. uitzendkrachten, excl. kleine banen

Bron: PWR

Werkgelegenheidsontwikkeling in de kernzones

In het Kompasprogramma is een keuze gemaakt voor een aantal economische kernzones ten opzichte van het landelijk gebied. Als we de werkgelegenheidsontwikkeling in de kernzones afzetten tegen het landelijk gebied levert dit een divers beeld op. Gemiddeld lag de werkgelegenheidsgroei in de kernzones in de periode 2003–2008 maar een fractie hoger dan in het landelijk gebied: 0,7 tegen 0,6%. De verschillen tussen de kernzones zijn echter groot. De A7 zone en de Drentse stedenband deden het met een gemiddelde groei van 1,9 resp. 0,9% beduidend beter dan Westergo, Groningen–Assen (beide 0,4% groei) en de Eemsmond (een krimp van 1,7%). Dit is een verschil met eerdere jaren. Vroeger deed Westergo het goed en de Drentse Stedenband slechter. Wat tabel 5 ook laat zien is dat de dynamiek en de conjunctuurgevoeligheid in kernzones duidelijk groter zijn dan in het landelijk gebied, waar de werkgelegenheid meer een lokaal verzorgend karakter heeft. De bandbreedte van de groei in het landelijk gebied ligt tussen -0,7 en +2,7%, terwijl deze in de kernzones kan variëren van -6,5 tot +5,3%.

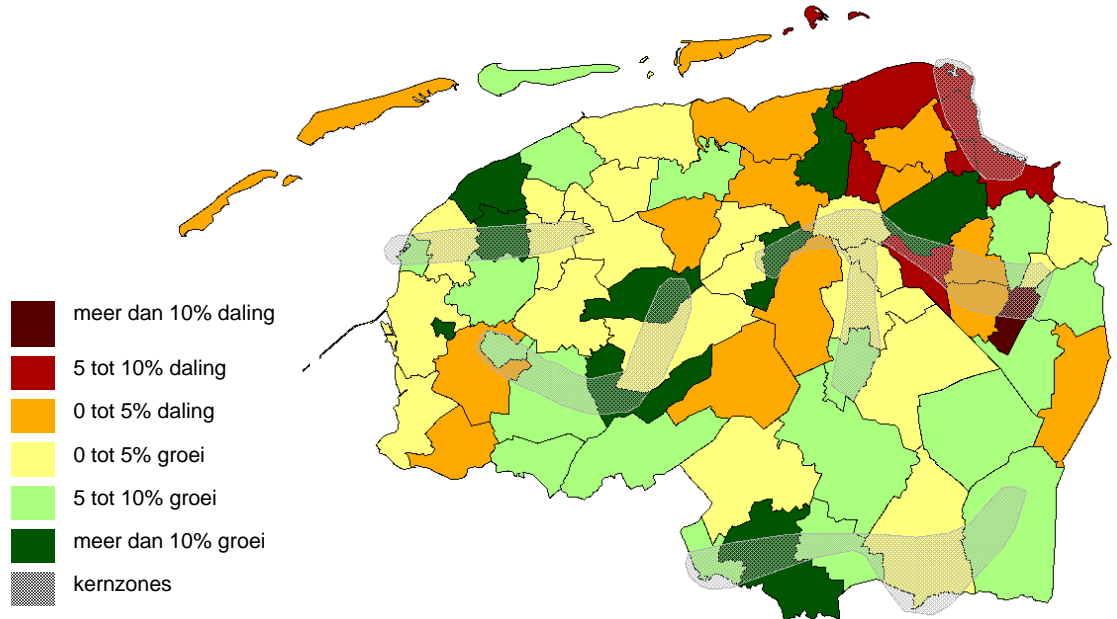
Tabel 5: Werkgelegenheidsontwikkeling Kompaszones en landelijk gebied, werkgelegenheid incl. uitzendkrachten, excl. kleine banen

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gem. jaarl. groei 2003-2008
A7 zone	69.400	69.900	70.000	71.500	74.900	77.200	
% groei	0,3	0,8	0	2,2	4,8	3,1	1,9
Westergo	66.800	67.500	66.800	66.500	67.300	69.000	
% groei	-0,9	1,2	-1,1	-0,4	1,2	2,5	0,4
Groningen – Assen	188.700	186.900	185.100	182.600	189.200	195.700	
% groei	-1	-0,3	-0,6	0	3,6	3,5	0,4
Eemsmond	14.800	14.500	14.200	13.700	12.800	13.500	
% groei	-1	-1,8	-2,6	-3,4	-6,4	5,3	-1,7
Drentse Stedenband	93.800	93.100	92.800	94.200	97.900	100.300	
% groei	-1,3	-0,7	-0,3	1,6	3,9	2,4	0,9
Totaal kernzones	433.400	432.000	428.800	428.500	442.100	455.800	
% groei	-1,1	-0,3	-0,7	-0,1	3,2	3,1	0,7
Landelijk gebied	164.400	163.200	161.700	162.200	166.100	170.500	
% groei	-0,1	-0,7	-0,9	0,3	2,4	2,7	0,6
Noord-Nederland	597.800	595.200	590.500	590.800	608.300	626.300	
% groei	-0,8	-0,4	-0,8	0	3	3	0,7

Bron: PWR en LISA

Kaart 3 geeft de werkgelegenheidsontwikkeling per gemeente weer, over de periode 2003–2008. Wat opvalt is de sterke werkgelegenheidsgroei in Drenthe en delen van Fryslân, vooral in de A7 zone. Daling van werkgelegenheid is het sterkst in de Eemsmond, maar ook in het Zuidwesten van Fryslân en delen van Oost-Groningen daalde de werkgelegenheid.

Kaart 3: Ontwikkeling werkgelegenheid 2003–2008, cumulatieve groei

Bron: PWR

Samenvattend

Naar verwachting krimpt de werkgelegenheid in het Noorden in 2009 met -0.4%. Voor 2010 is de verwachte daling veel sterker: -3,5%. In absolute zin gaat het in het Noorden in 2010 om een daling van ruim 22.000 banen. De meest recent beschikbare werkgelegenheidsgegevens dateren van vlak voor het begin van de recessie en laten de uitgangspositie van het Noorden aan de vooravond van de recessie zien. Van 2007 op 2008 groeide de werkgelegenheid in het Noorden sterker dan in de rest van Nederland. Globaal groeit de werkgelegenheidsstructuur in het Noorden naar die van de rest van Nederland toe. Voor de zorgsector en zakelijke dienstverlening is dit niet het geval. De zorg groeit in het Noorden sneller; de zakelijke dienstverlening minder snel dan in de rest van Nederland. Wel zijn het de belangrijke groeisectoren.

Naast de zorg zijn het onderwijs en de overheid sectoren die nog zorgen voor werkgelegenheids groei in 2009 en 2010. Vooral industrie, bouw en transport zijn sectoren waar veel werkgelegenheid zal verdwijnen. In Fryslân is dankzij het toerisme in 2010 de werkgelegenheids groei iets minder slecht dan in Groningen en Drenthe.

De werkgelegenheid concentreert zich de laatste jaren steeds meer in de kernzones. Hier zijn de bedrijven echter gevoeliger voor de recessie dan op het platteland.

Hoofdstuk 4

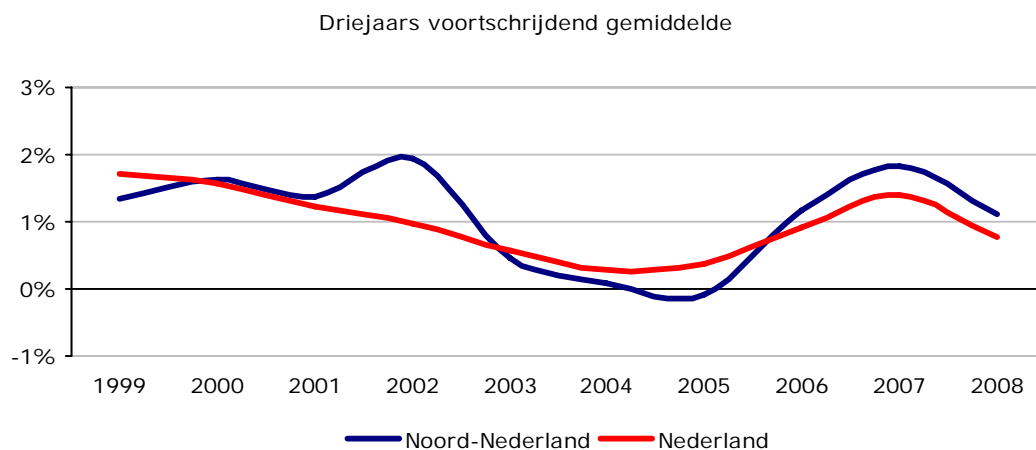
De aanbodzijde van de arbeidsmarkt

Dit hoofdstuk beschrijft de aanbodzijde van de noordelijke arbeidsmarkt. Dat gebeurt aan de hand van de ontwikkeling van de beroepsbevolking en de participatiegraad. Ook is er aandacht voor de ontwikkeling van het aantal uitkeringsgerechtigden en de werkloosheid. Deze laatste in de vorm van het aantal Niet Werkende Werkzoekenden (NWW'ers).

4.1 Beroepsbevolking en participatie

Onder invloed van de recessie zal de vraag naar arbeid op de korte termijn afnemen. Dit betekent dat de werkloosheid zal toenemen en dat de aanbodzijde van de arbeidsmarkt ruimer zal worden. Daar staat tegenover dat bij een afnemende vraag minder mensen zich zullen aanbieden op de arbeidsmarkt. Jongeren stellen hun toetred tot de arbeidsmarkt nog even uit door langer aan het onderwijs deel te nemen. Zo meldt de HBO-raad dat voor het studiejaar 2009-2010 al een grote toename van inschrijvingen wordt verwacht. Een deel van de herintreders stelt hun stap uit, totdat de markt weer aantrekt. Dit wordt ook wel het discouraged worker effect genoemd. Het zorgt er voor dat de beroepsbevolking voor een deel meebeweegt met de conjunctuur. In figuur 18 is dat goed te zien: in de vorige periode van economische stagnatie kwam de groei van de beroepsbevolking in het Noorden vrijwel tot stilstand.

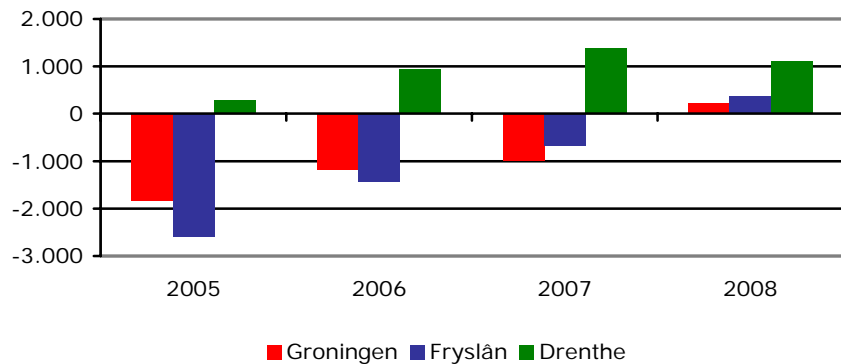
Figuur 18. Groei van de beroepsbevolking 1999-2008

Bron: CBS

Naast de conjunctuur zijn ook beleid en demografische ontwikkelingen van invloed op de ontwikkeling van de beroepsbevolking. Vergrijzing, ontgroening en een negatief vestigingssaldo leiden op termijn tot een krimpende (beroeps)bevolking. De verwachting is dat het Noorden, naast regio's als Zuid-Limburg en Zeeland, hier sterk mee te maken krijgt.

Figuur 19. Vestigingssaldo

Bron: CBS

Het vestigingssaldo is voor het eerst in een aantal jaar weer positief voor alle noordelijke provincies. In 2006 en 2007 liep het negatief saldo voor Groningen en Drenthe al terug. Dat is in 2008 dus omgeslagen in een licht positief vestigingssaldo. Het positieve vestigingssaldo voor Drenthe bestaat deels uit "Drenthenierende" ouderen; een groep die voor de arbeidsmarkt niet direct relevant is.

Op de middellange termijn zal de aanbodzijde van de arbeidsmarkt opnieuw onder druk komen te staan. De groei van de beroepsbevolking stagneert en zal waarschijnlijk omslaan in krimp, terwijl de vraag naar arbeid bij een aantrekkende economie (na de recessie) zal groeien. Om dit knelpunt op de middellange termijn het hoofd te kunnen bieden is het van belang dat de participatiegraad op peil blijft en in de toekomst verder groeit.

Bruto arbeidsparticipatie

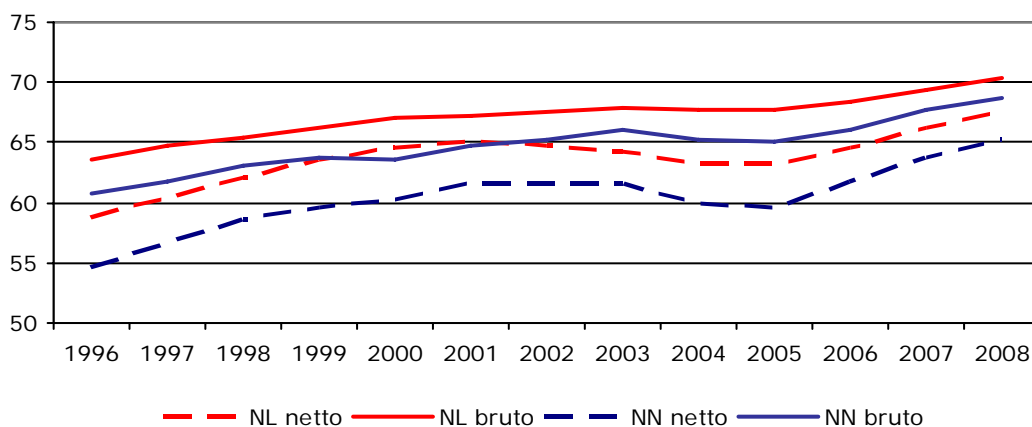
Het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.

Netto arbeidsparticipatie

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.

Onderstaande grafiek laat zien hoe de bruto en netto participatie zich de afgelopen jaren hebben ontwikkeld. Eind jaren 90 lag de bruto participatiegraad in het Noorden op 63%. In tien jaar tijd is deze gestegen tot bijna 69%. De netto participatiegraad steeg in dezelfde periode nog sterker: van ruim 58% naar 65%. Deze toename is in het Noorden sneller gegaan dan in de rest van Nederland. Op de grafiek is duidelijk te zien dat de blauwe en rode lijn naar elkaar toe bewegen.

Figuur 20. Netto en bruto participatie

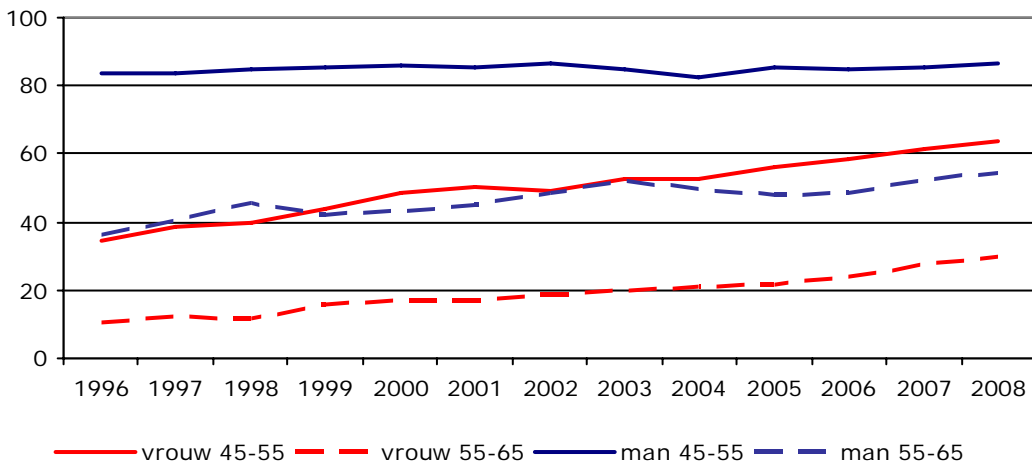

Bron: CBS

De belangrijkste reserve op de arbeidsmarkt bestaat uit vrouwen. De netto participatiegraad van mannen ligt al jaren iets boven de 70%, terwijl de participatiegraad van vrouwen in tien jaar tijd toenam van 44% in 1998 naar 56% in 2008. Deze stijging zit vooral in de groep vrouwen van 45 jaar en ouder. In deze leeftijdscategorie wordt de generatie vrouwen met een laag opleidingsniveau en een lage arbeidsparticipatie vervangen door de generaties vrouwen met een hoger opleidingsniveau en een hogere arbeidsparticipatie. De tweede reden waarom vrouwen de belangrijkste reserve op de arbeidsmarkt vormen zit in het feit dat vrouwen voor een groot deel in deeltijd werken. Wanneer vrouwen meer uren gaan werken kan dit een deel van de toekomstige krates op de arbeidsmarkt oplossen.

Ook in de groep oudere mannen (55+) zit nog een behoorlijke reserve op de arbeidsmarkt. De inzet van deze groep vraagt echter wel een grotere (beleids)inspanning. Na een periode van stagnatie neemt ook in deze groep de participatiegraad licht toe. Beleidsmaatregelen zoals de afschaffing van prepensioen en leeftijdsbewust personeelsbeleid dragen hier aan bij. Toch zit er nog steeds een opmerkelijk gat tussen de participatiegraad van de groep 45-55 jarigen en de 55-65 jarigen. Dit komt doordat een deel van de groep ouder dan 55 in het verleden gebruik kon maken van de toen ruimere mogelijkheden tot vervroegd pensioen.

Figuur 21. Netto participatie Noord-Nederland 45-65 jarigen

Bron: CBS

4.2 Uitkeringen

Het aantal uitkeringsgerechtigden lag in het Noorden in het derde kwartaal van 2008, tijdens de omslag van de economie, historisch zeer laag. Het aantal WWB-uitkeringen lag net onder de 32.000 en het aantal WW-uitkeringen zelf beneden de 20.000. In de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen zijn alleen de WAO-cijfers bekend. De (nieuwe) WIA-uitkeringen ontbreken hierin. Opvallend is de ontwikkeling van de Wajong, die al jaren een gestaag stijgende trend laat zien.

Tabel 6: Aantal uitkeringen 1e kwartaal 2009

	WAO	Wajong	WAZ	WW	WWB
Groningen	19.080	9.140	1.410	9.320	14.240
Fryslân	17.580	8.610	1.920	9.880	10.850
Drenthe	17.330	6.750	1.480	7.930	7.210
Noord-Nederland	53.990	24.490	4.820	27.130	32.300
Nederland	533.720	179.730	36.530	198.070	297.310

Bron: CBS

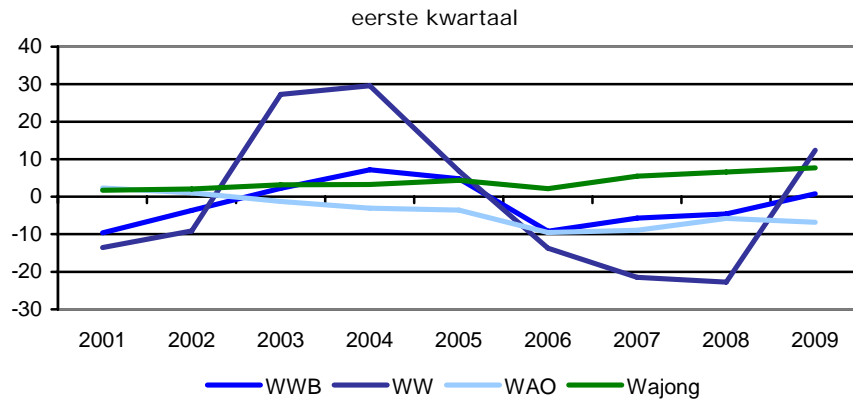
Zoals verwacht is met het inzetten van de recessie vooral het aantal WW-uitkeringen sterk gestegen. Eind 2008 groeide de WW in Noord-Nederland met ruim 3.000 personen, dat is 16% ten opzichte van het vorige kwartaal. In het eerste kwartaal van 2009 steeg de groei naar 20% en kwam het aantal WW-uitkeringen in Noord-Nederland boven de 27.000. In deze cijfers zijn het gebruik van de tijdelijke regeling arbeidstijdverkorting en de deeltijd WW niet meegenomen. Het effect van deze regelingen op het aantal mensen in de WW in het Noorden is door het ontbreken van goede cijfers niet goed vast te stellen. Een voorzichtige schatting is dat zonder deze regelingen het aantal WW'ers rond de 4.000 hoger had kunnen liggen.

Het aantal mensen met een WWB-uitkering in Noord-Nederland is onder invloed van de recessie ongeveer met 4% gegroeid in het eerste kwartaal van 2009. Vergelijken met de WW is deze groei bescheiden. Mensen die hun baan verliezen kunnen in eerste instantie aanspraak maken op een WW-uitkering. Ze vallen pas terug op de bijstand als hun WW-recht opgebruikt is. Hierdoor duurt het een tijdje voordat de groeiende werkloosheid de instroom in de WWB vergroot. In de uitstroom is er wel een direct effect. Voor WWB'ers en andere groepen met beperkingen, zoals een lage opleiding en gebrek aan werkervaring, is het een stuk moeilijker werk te vinden in tijden van recessie. De overgang van een daling naar een stijging in de WWB brengt veel gemeenten in serieuze problemen. Sinds de invoering van de WWB in 2004 zijn gemeenten hiervoor financieel volledig verantwoordelijk. Veel gemeenten gingen in hun begroting voor 2009 nog uit van een dalend aantal WWB'ers, terwijl ze nu met een stijging geconfronteerd worden. Dit leidt vervolgens tot (grote) tekorten op de gemeentelijke begroting.

Bij de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen valt op dat de WAO een vrij constante dalende trend laat zien. Die is voornamelijk het gevolg van uitstroom uit de WAO op basis van het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd en laat de afbouw van deze regeling zien. De verwachting is dat het CBS eind 2009 ook de cijfers van de WIA, de opvolger van de WAO, in de arbeidsongeschiktheidscijfers opneemt. Het aantal Wajong uitkeringen groeit de laatste jaren gestaag en nadert de 25.000 in Noord-Nederland. Dat is bijna net zoveel als het aantal

WW-uitkeringen (ruim 27.000). Voor een deel heeft dit te maken met de strengere poortwachterfunctie in de WWB. De Wajong is een voorliggende voorziening waar een deel van de jongeren, die vroeger een bijstandsuitkering gekregen zouden hebben, naar toe is gestroomd. Het betreft hier veel leerlingen uit het Voortgezet Speciaal Onderwijs en het Praktijkonderwijs. Naast dit aantal mensen in de uitkeringen werken er in 2008 ruim 16.000 mensen in de Sociale Werkvoorziening. Dit aantal is de laatste jaren redelijk stabiel.

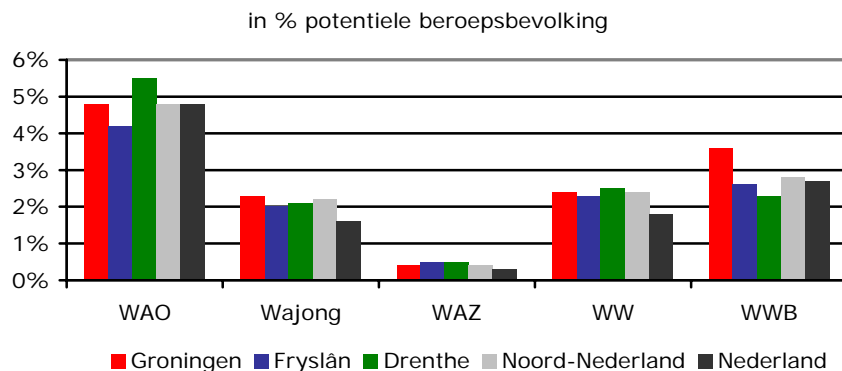
Figuur 22. Groei uitkeringen in Noord-Nederland

Bron: CBS

Er zijn nog redelijke verschillen tussen de drie noordelijke provincies als we kijken naar het aandeel van de verschillende uitkeringen op de potentiële beroepsbevolking. De provincie Groningen kent relatief veel WWB- en Wajong-uitkeringen, terwijl de provincie Drenthe relatief veel WAO- en weinig WWB- uitkeringen heeft. De provincie Fryslân heeft een opvallend laag aantal WAO- uitkeringen en ligt voor de rest net op of net onder het noordelijk gemiddelde. In Noord-Nederland maken relatief meer mensen gebruik van een uitkering, dan in de rest van Nederland. Het verschil is het duidelijkst bij de WW en de Wajong, maar ook bij de WWB en WAZ is een verschil zichtbaar. Alleen de WAO laat geen verschil zien met de rest van Nederland. Dat is opvallend omdat arbeidsongeschiktheid in het Noorden van oudsher altijd boven het landelijke niveau lag. Dit had o.a. te maken met de ruime openstelling van de WAO bij de grote bedrijfssaneringen in de jaren '80.

Figuur 23. Uitkeringen 1e kwartaal 2009

Bron: CBS

4.3 Niet werkende werkzoekenden

De werkloosheid, gemeten aan de hand van het aantal mensen dat als Niet Werkende Werkzoekende (NWW) staat ingeschreven bij het UWV WERKbedrijf, is een belangrijke graadmeter voor het economische klimaat en de situatie op de arbeidsmarkt. Zowel landelijk als in het Noorden is de sterk dalende trend van 2007 en 2008 omgeslagen in een stijging. Van juni 2008 op juni 2009 groeide het aantal NWW'ers in Noord-Nederland met meer dan 16.000 personen; een groei van 12,5%. Daarmee is het beeld in het Noorden iets gunstiger dan het landelijke. Dit gegeven past in de lange termijn trend, waarin de drie noordelijke provincies langzaam maar zeker hun achterstandspositie inlopen. De gemiddelde daling van de werkloosheid lag in het Noorden in de periode 2003-2009 ruim een half procentpunt boven het landelijk gemiddelde.

Tabel 7: Ontwikkeling NWW, stand juni

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Gemiddelde daling 2003-2009
Groningen	28.790	32.590	31.880	29.480	24.100	19.860	22.100	
% groei		13,2	-2,2	-7,5	-18,2	-17,6	11,3	3,5
Fryslân	26.040	29.800	28.680	25.540	20.660	16.700	18.890	
% groei		14,4	-3,8	-10,9	-19,1	-19,2	13,1	4,2
Drenthe	19.100	22.300	22.660	21.080	17.000	13.970	15.860	
% groei		16,8	1,6	-7	-19,4	-17,8	13,5	2
Noord-Nederland	73.920	84.700	83.220	76.100	61.760	40.530	56.850	
% groei		14,6	-1,7	-8,6	-18,8	-18,2	12,5	3,4
Nederland	597.720	691.130	682.900	616.220	499.430	420.020	477.250	
% groei		15,6	-1,2	-9,8	-19	-15,9	13,6	2,8

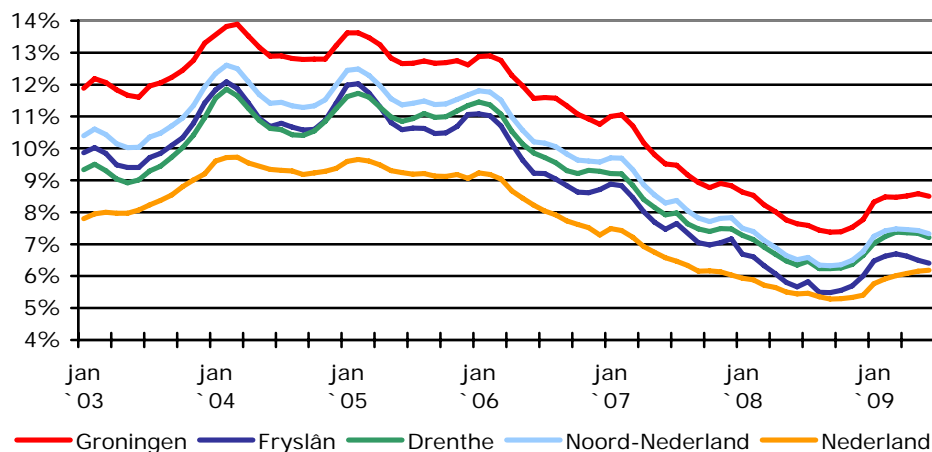
Bron: UWV WERKbedrijf

Het werkloosheidscijfer reageert vertraagd op veranderingen in de conjunctuur. Dit heeft verschillende oorzaken. Aan het begin van een recessie hebben bedrijven vaak nog een gevulde orderportefeuille en voldoende mogelijkheden om op andere kosten te besparen. Bedrijven ontslaan niet graag (specialistisch) personeel dat ze in de afgelopen periode van krapte op de arbeidsmarkt met moeite hebben kunnen aantrekken. Als er op personeelskosten bezuinigd wordt, dan gaat dit als eerste ten koste van de flexwerkers: uitzendkrachten, mensen met tijdelijke contracten en (in toenemende mate) ZZP'ers. Kabinetsmaatregelen zoals werktijdverkorting en deeltijd WW hebben ook een dempend effect op de werkloosheidsontwikkeling.

Dit vertraagd effect is terug te zien in de ontwikkeling van het aantal Niet Werkende Werkzoekenden (NWW). De dalende trend in de NWW stopt in september 2008 en gaat pas in december over in een duidelijk stijgende trend. In januari 2009 steeg de NWW met 7% in Noord-Nederland tegen 6,6% landelijk. Traditioneel piekt het werkloosheidspercentage in de periode november-januari door het beëindigen van jaarcontracten en seizoensinvloeden in bijv. de bouw, het toerisme en de landbouw. Een stijging van 7% in één maand tijd is uitzonderlijk. Opvallend genoeg vlakt deze stijging in de eerste helft van 2009 weer af en gaat deze over in een lichte daling. Ook in Nederland als geheel zet de sterke stijging van de NWW na januari niet door. Van een daling is op landelijk niveau echter geen sprake meer.

De verwachting is dat na de zomer de grootste klappen zullen vallen op de arbeidsmarkt. Prognoses van het UWV WERKbedrijf houden rekening met een NWW die kan stijgen tot 7,1% van de beroepsbevolking in 2009 en 9,4% in 2010. Uitgaand van een regionale component (het verschil tussen het landelijk en regionale percentage) van 1,5% voor Noord-Nederland zou het NWW-percentage in het Noorden op kunnen lopen naar 8,6% in 2009 en 10,9% in 2010.

Figuur 24. NWW als % van de beroepsbevolking

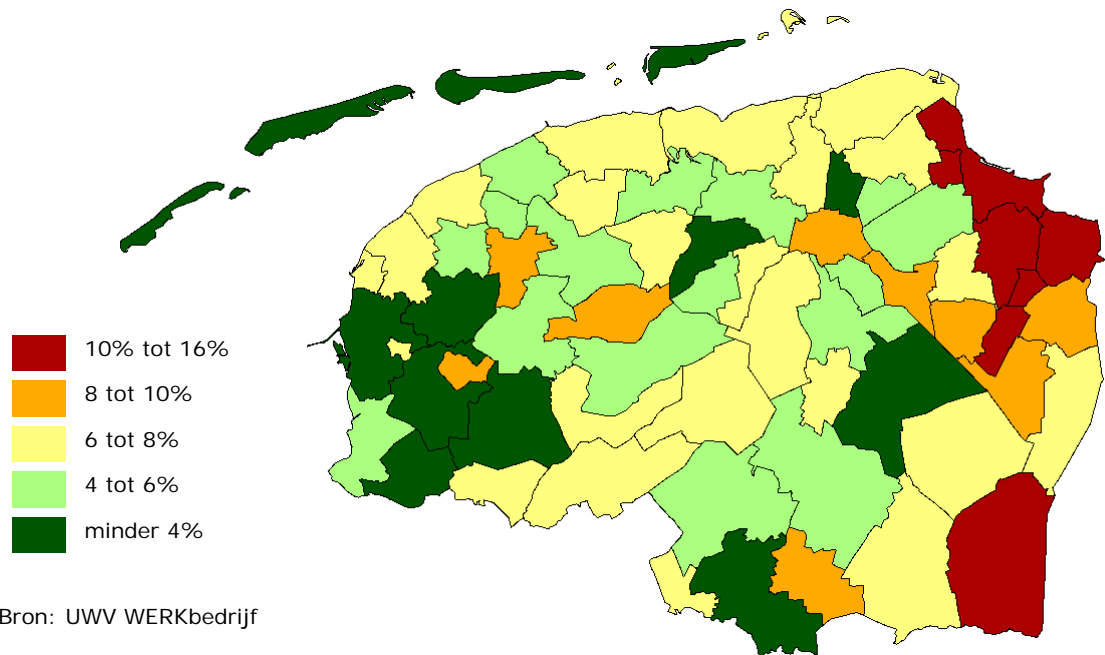

Bron: UWV WERKbedrijf

Binnen de drie noordelijke provincies ontwikkelt de NWW zich volgens een vergelijkbaar patroon. De regionale component is in Groningen van oudsher het grootst. Fryslân en Drenthe ontliepen elkaar nooit veel, maar zoals in bovenstaande grafiek is te zien heeft de NWW zich in Fryslân sinds 2008 wat gunstiger ontwikkeld. Drenthe volgt de laatste jaren nagenoeg het noordelijk gemiddelde.

Als we kijken naar de NWW op gemeenteniveau, dan vallen de hoge NWW-percentages in Oost Groningen, Delfzijl en omgeving en Emmen op. De NWW is juist relatief laag in Zuidwest en centraal Fryslân, het Westerkwartier en de plattelandsgemeenten in het Westen van Drenthe. Ook opvallend is het relatief lage percentage NWW in de gemeenten Assen, Heerenveen en Meppel, terwijl de overige stedelijke gemeenten zoals Emmen, Groningen, Leeuwarden, Hoogeveen en Smallingerland een relatief hoog NWW percentage hebben.

Kaart 4: NWW als percentage van de beroepsbevolking, juni 2009

Van oudsher ligt de werkloosheid in grotere steden vaak op een iets hoger niveau. In vergelijking met andere grote steden in Nederland doen de meer stedelijke gemeenten in het Noorden het juist relatief goed. Het relatief lage percentage van Meppel komt wellicht door de gunstige ligging van Meppel ten opzichte van Zwolle. In Heerenveen en Assen is de werkgelegenheid de afgelopen jaren sterk gegroeid. Dit heeft een gunstig effect op het werkloosheidspercentage.

Ontwikkeling NWW

De voorspelling van de werkloosheid voor de drie noordelijke provincies in tabel 8 voor 2009 en 2010 is afkomstig van een eigen uitwerking van recente prognoses van het UWV en het CPB. De werkloosheid (NWW) is een zeer belangrijke bepalende factor voor het arbeidsaanbod. De werkloosheid in het Noorden stijgt naar verwachting in 2009 met 16.000 personen, ofwel 31% tegen 32% landelijk. In 2010 zal de werkloosheid nog verder stijgen naar verwachting, omdat juist dan meer bedrijven in hun personeelbestand gaan snoeien of failliet gaan dan in 2009. De werkloosheid stijgt in 2010 daarom verder met ca. 50% voor het Noorden tegen 32% landelijk. De verwachte werkloosheidsstijging in het Noorden in 2010, met ruim 30.000 personen, in combinatie met het feit dat het aantal banen in 2010 met 22.000 zal dalen, betekent dat er naast degene die hun baan hebben verloren er ook nog extra aanbod komt van bijvoorbeeld schoolverlaters die geen werk zullen vinden.

Tabel 8. Voorspelling NWW werkloosheid Noorden en Nederland (x 1000)

	Groningen	Fryslân	Drenthe	Noorden	Nederland
2008	21	18	12	51	417
2009	27	23	17	67	552
2010	35	31	23	99	726

Bron: UWV en CPB (bewerking RuG)

4.4 Onderwijs en jeugdwerkloosheid

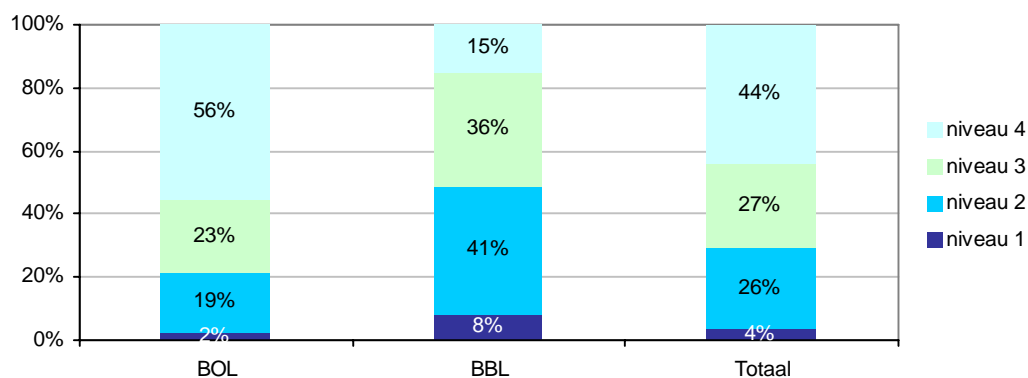
Jeugdwerkloosheid

Sinds het uitbreken van de crisis is er veel aandacht geweest voor de positie van jongeren en dan met name mbo'ers op de arbeidsmarkt. De problemen spitsen zich toe op een aantal punten. De beschikbaarheid van stageplaatsen en leerwerkbanen dreigt in het gedrang te komen. Dit komt doordat meer jongeren een beroep doen op een stageplek of leerwerkbaan, terwijl er door de krimpende economie minder plekken beschikbaar zijn. Als tweede punt worden schoolverlaters geconfronteerd met een afnemende vraag naar arbeid, waardoor ze minder snel een baan zullen vinden. Het gevolg is een oplopende werkloosheid onder jongeren. Doordat jongeren vaker op tijdelijke of flexibele contracten werken, lopen werkende jongeren een groter risico op werkloosheidsontslag. Hans de Boer, oud-voorzitter van de Taskforce Jeugdwerkloosheid, heeft in zijn advies Tegen de stroom in het kabinet geadviseerd extra maatregelen in te zetten op jongeren. Het kabinet heeft 250 miljoen euro aan extra middelen toegezegd voor de periode 2009-2011. Voor initiatieven in de noordelijke provincies is voor 2009 in totaal 7 miljoen euro beschikbaar. De maatregelen spitsen zich toe op het langer op school houden van jongeren, het sluiten van convenanten met de regio, een 'matchingsoffensief', het creëren van leerwerkbanen en stageplekken en extra aandacht voor kwetsbare groepen jongeren. In de uitvoering van het beleid is een centrale taak weggelegd voor het onderwijsveld en de regio's. Een belangrijk onderdeel van het plan is jaarlijks 10.000 jongeren een jaar langer naar school te laten gaan en 25.000 extra BBL-plekken (het plan van Hans de Boer noemt dit XL-banen) te creëren. Omgerekend voor Noord-Nederland gaat het dan om jaarlijks zo'n 1.200 jongeren langer naar school en 2.500 extra BBL-plekken.

Middelbaar beroepsonderwijs

In totaal volgen ruim 60.000 deelnemers in Noord-Nederland een MBO-opleiding. Van deze groep volgt 70% een BOL-opleiding (Beroepsopleidende Leerweg, voltijds dagopleiding), de overige 30% volgt een BBL-opleiding (Beroepsbegeleidende Leerweg, combinatie van 4 dagen werken en 1 dag leren). Van de BBL'ers volgt de helft een opleiding op niveau 1 of 2. Bij de BOL'ers is dat slechts een vijfde. Meer dan de helft van de BOL'ers volgt een opleiding op niveau 4. Bij de BBL is dat slechts 15%. Het aantal deelnemers op niveau 1 laat een licht dalende trend zien, ten gunste van het aantal deelnemers op niveau 3.

Figuur 25. Deelnemers MBO Noord-Nederland naar opleidingsniveau 2008/2009

Bron: CBS

Tabel 9: Deelnemers MBO Noord-Nederland naar opleidingsniveau 2008/2009

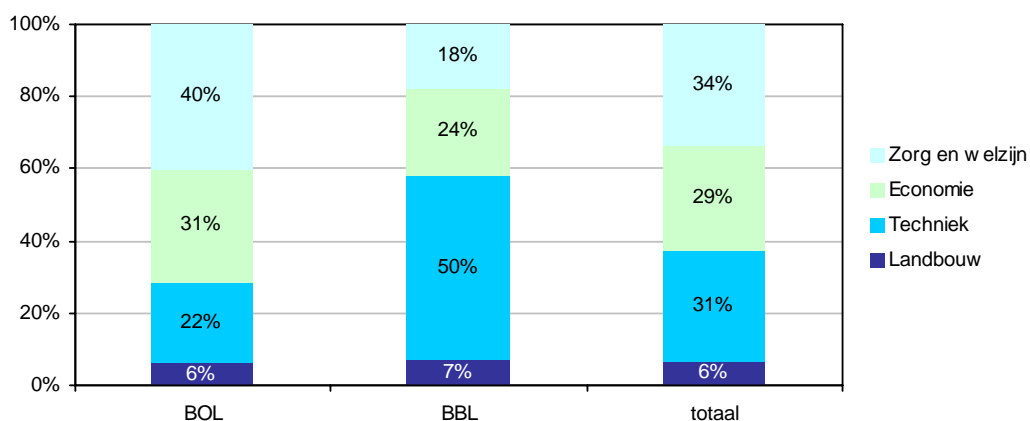
	subtotaal	BOL	BBL
1	2.380	992	1.388
2	15.436	8.161	7.275
3	16.092	9.815	6.277
4	26.477	23.751	2.726
Totaal	60.385	42.719	17.666

Bron: CBS

De verwachting is dat BBL'ers het moeilijk krijgen op de arbeidsmarkt. Het gemiddeld niveau is lager, dus deze groep krijgt meer te maken met verdringing. Bovendien zit een groot deel van de BBL'ers in de techniek, waar veel conjunctuurgevoelige sectoren onder vallen die nu onder druk staan, zoals de bouw, de metaal en de transportsector. Hier staat tegenover dat in andere technische sectoren zoals de onderhouds- en installatiebranche de vraag door de crisis juist aantrekt. Minder investering in nieuwbouw en nieuwe machines verhoogt de vraag naar onderhoudspersoneel.

Zoals in de vorige paragraaf gesteld, staat het aantal beschikbare BBL-plekken onder druk. Dit gegeven, in combinatie met de ambitie een substantieel aantal extra BBL-plekken in te zetten tegen de jeugdwerkloosheid, vraagt om nieuwe en flexibele manieren om BBL-plaatsen te creëren. Daarbij valt te denken aan nieuwe vormen van werkgeverschap, contract compliance en lokale allianties tussen onderwijs, overheid en werkgevers.

Figuur 26. Deelnemers MBO Noord-Nederland naar studierichting 2008/2009

Bron: CBS

Tabel 10: Deelnemers MBO Noord-Nederland naar studierichting 2008/2009

	subtotaal	BOL	BBL
Landbouw	3.845	2.614	1.231
Techniek	18.482	9.584	8.878
Economie	17.455	13.268	4.187
Zorg en Welzijn	20.245	17.103	3.142
Totaal	60.027	42.569	17.438

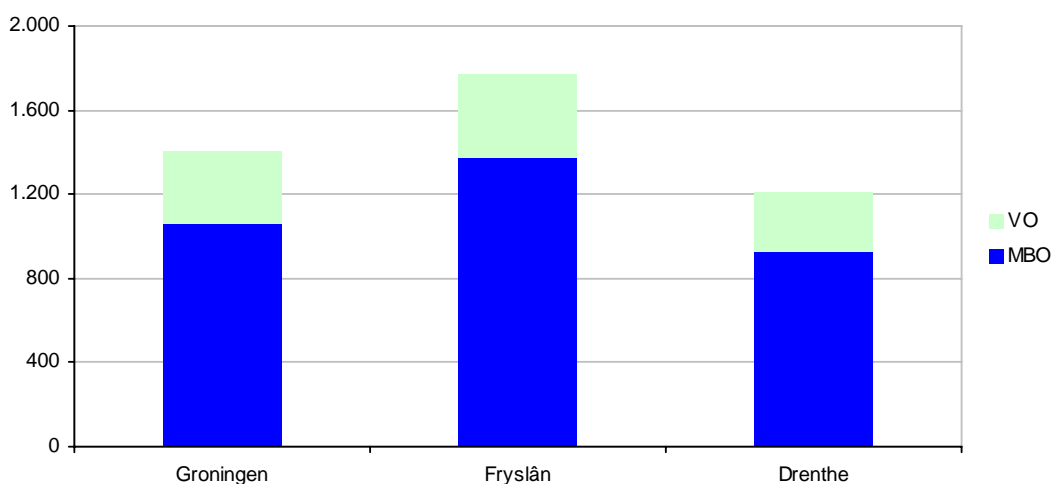
Bron: CBS

Voortijdig schoolverlaters

Het begrip 'voortijdig schoolverlaten' is gebaseerd op de startkwalificatie. Iedere jongere van 12-22 jaar die niet tenminste een opleiding op havo-, vwo- of mbo-niveau 2 heeft afgerond en die langer dan vier weken geen onderwijs volgt, is voortijdig schoolverlater.

Het onderwerp voortijdig schoolverlaten is de afgelopen jaren veelvuldig in de actualiteit geweest en er is veel beleid op ingezet. Als we naar de cijfers kijken, begint dit zijn vruchten af te werpen. Volgens de cijfers van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is het aantal voortijdig schoolverlaters in het Noorden in schooljaar 2007/2008 met 13% gedaald ten opzichte van het jaar daarvoor. In totaal ging het dat jaar om bijna 4.400 voortijdig schoolverlaters in de drie noordelijke provincies; 1.000 in het voortgezet onderwijs en de rest in het MBO. Het sterkst was de daling in het voortgezet onderwijs. Daar was deze ruim 20%. In het MBO, waar het leeuwendeel van de voortijdig schoolverlaters zit, bedroeg de daling 10%.

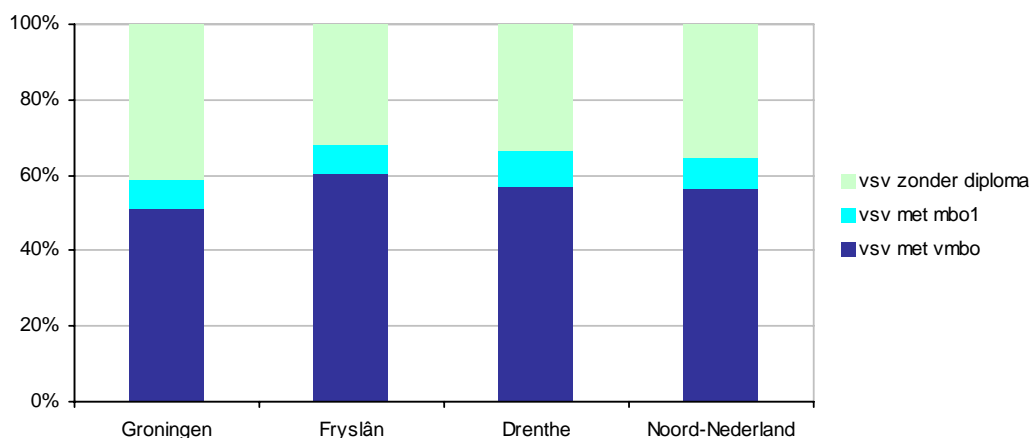
Figuur 27. Voortijdig schoolverlaters naar onderwijsrichting 2007-2008

Bron: Ministerie OCW

De meest kwetsbare groep voortijdig schoolverlaters is de groep die zonder enige vorm van diploma het onderwijs verlaat. Dit is o.a. mogelijk door de drempelloze instroom in het MBO vanuit het VMBO. Deze leerlingen stromen zonder diploma vanuit het VMBO in het MBO in op niveau 1. Als zij vervolgens zonder MBO diploma uitvallen komen ze zonder enige vorm van kwalificatie op de arbeidsmarkt. Deze groep maakte eerder bijna 40% van de voortijdig schoolverlaters uit; dat is teruggelopen tot 35%.

Figuur 28. Diplomabezit voortijdig schoolverlaters 2007/2008

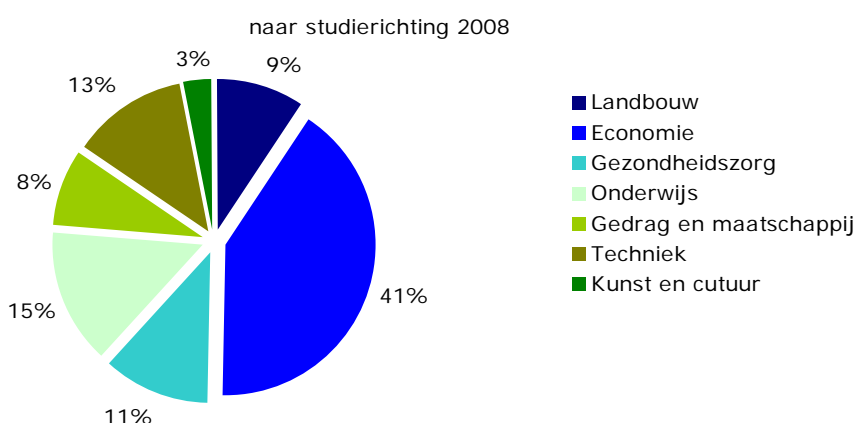

Bron: ministerie OCW

Hoger beroepsonderwijs

In Noord-Nederland staan zo'n 46.000 studenten ingeschreven in het HBO. Dat aantal stijgt de laatste jaren licht, ieder jaar zo tussen de 2 en 4%. Voor dit jaar (2009/2010) verwacht de HBO Raad een scherpe stijging van 18% van het aantal inschrijvingen, doordat afgestudeerden vanwege de recessie liever nog een tijdje doorstuderen dan toe te treden tot de arbeidsmarkt. Op 1 oktober – als de landelijke inschrijving sluit – zal duidelijk zijn geworden hoe groot de stijging daadwerkelijk is.

Figuur 29. Gediplomeerden in het HBO (bachelor)

Bron: HBO raad

De groei in het HBO zit vooral in de richtingen economie, gezondheidszorg en gedrag en maatschappij. Na een lange periode van stagnatie zit er ook weer duidelijke groei in de sector techniek. Het aantal inschrijvingen in deze sector nam vorig jaar met 200 toe naar een totaal van 5.500. Sectoren die terrein verliezen zijn het onderwijs en de landbouw.

In de afgelopen 5 jaren is er ook een forse toename te zien van het aantal gediplomeerde HBO studenten in de gezondheidszorg – 30% - en in de Kunst en Cultuur. In de landbouw nam het aantal gediplomeerden het meeste af: 13%. Dit zijn echter betrekkelijke kleine

studierichtingen in het HBO in vergelijking met economie en onderwijs, die samen meer dan de helft van het aantal gediplomeerde HBO'ers afleveren in Noord-Nederland.

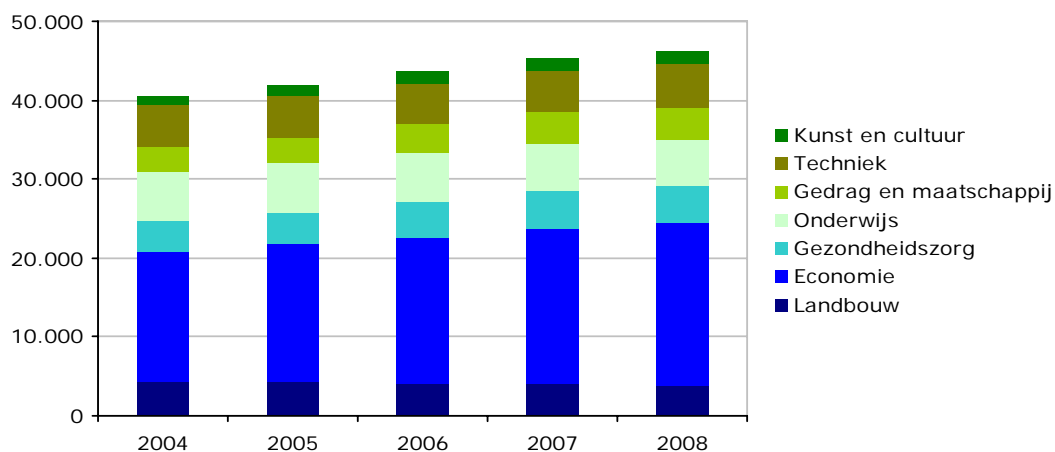
De grootste studierichting - economie - groeide met 7,5 %. De andere grote studierichting - onderwijs - liet een krimp van 8% zien van het aantal gediplomeerden.

Tabel 11: Gediplomeerden naar sector HBO (Bachelor) 2008

Gediplomeerden naar sector HBO	
Landbouw	717
Economie	3.114
Techniek	951
Gezondheidszorg	864
Onderwijs	1.116
Gedrag en maatschappij	627
Kunst en cultuur	237
Totaal	7.626

Bron: HBO raad

Figuur 30. Inschrijvingen HBO 2004-2008 naar studierichting (excl. masters)

Bron: HBO-raad

Wetenschappelijk onderwijs

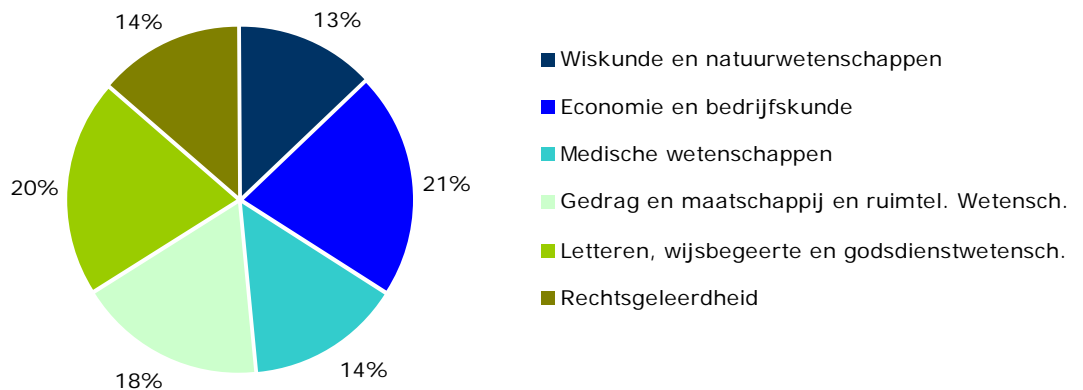
Ook het aantal studenten in het wetenschappelijk onderwijs groeit gestaag. In 2008 stonden er 24.800 studenten ingeschreven bij de Rijksuniversiteit Groningen; 1.000 meer dan het jaar ervoor. De sterkste stijging zit bij de bètawetenschappen. Dit past in het landelijke beeld van een toegenomen belangstelling voor bètavakken en technische studies.

Tabel 12: Studentenpercentages (ba. & ma.) in het WO naar studierichting 2007 en 2008

	2007	2008
Wiskunde en natuurwetenschappen	12%	13%
Economie en bedrijfskunde	21%	21%
Medische wetenschappen	15%	14%
Gedrag en maatschappij en ruimtelijke wetenschappen	18%	18%
Letteren, wijsbegeerte en godsdienstwetenschappen	20%	20%
Rechtsgeleerdheid	14%	14%

Bron: RuG

Figuur 31. Studentenpercentages (ba. & ma.) in het WO naar studierichting 2008

Bron: RuG

Samenvattend

Op korte termijn wordt de aanbodzijde van de arbeidsmarkt in Noord-Nederland ruimer. Door de recessie stijgt de werkloosheid en neemt het gebruik van uitkeringen toe. Van juni 2008 op juni 2009 groeide het aantal niet werkende werkzoekenden (NWW) in Noord-Nederland met 12,5%. Het gaat dan om 16.000 personen.

Op de langere termijn blijft de aanbodzijde van de arbeidsmarkt onder druk staan. Hiervoor is het belangrijk dat de arbeidsparticipatie in de toekomst verder toeneemt. De belangrijkste reserves op de arbeidsmarkt worden gevormd door vrouwen en oudere mannen.

Jongeren zullen op de langere termijn juist goede kansen op werk krijgen als de economie weer aantrekt. De vergrijzing en de krimp zorgen beide voor een krappe arbeidsmarkt.

Als veel jongeren ten gevolge van de crisis langer blijven (door)leren zal dat tot gevolg hebben dat hun opleidingsniveau verhoogt. Het is moeilijk te voorspellen naar welke beroepen veel vraag zal zijn. Er is dan ook enig risico verbonden aan het stimuleren van specifieke en specialistische opleidingen. Zeker voor werkloze ouderen en jongeren zou een minder specifieke en meer algemene opleiding een betere investering zijn, zeker gezien het ontbreken van een duidelijke vraag op dit moment.

In het onderwijsveld wordt op korte termijn een hoge instroom verwacht. Er zijn pas in de loop van het jaar en begin volgend jaar definitieve cijfers te verwachten. Het aantal leerlingen dat kiest voor een BBL-opleiding, een combinatie van leren en werken, neemt snel af. De belangrijkste reden hiervoor is, dat zij een baan van 4 dagen nodig hebben. Vanwege de recessie lukt dat niet meer. Een belangrijk deel van hen kan niet instromen in het voltijds onderwijs. Hier zouden nieuwe (tijdelijke) vormen van werkgeverschap moeten worden gecreëerd om te voorkomen dat deze leerlingen voortijdig schoolverlaters en werkloos zullen worden.

Ook in het hoger beroepsonderwijs en op de universiteit is de toestroom van extra studenten waar te nemen.

Hoofdstuk 5

Vraag- aanbodanalyse

In dit hoofdstuk staat centraal in hoeverre de vraag naar en het aanbod van arbeid in de drie noordelijke provincies op elkaar zijn afgestemd in 2010. Een vergelijkbare analyse is voor de NAV van vorig jaar uitgevoerd, maar toen waren er nog geen voorspellingen beschikbaar waarin rekening werd gehouden met de gevolgen van de economische crisis. De huidige analyse maakt gebruik van voorspellingen die daar wel rekening mee houden. We maken hier gebruik van voorspellingen van het UWV WERKbedrijf Arbeidsmarktprognose 2009-2010: met een doorkijk naar 2014", (2009) en inzichten uit de juni-prognose van het CPB.

Arbeidsvraag

De totale vraag naar arbeid is opgebouwd uit vervangingsvraag en uitbreidingsvraag. De vervangingsvraag omvat die banen die - nadat ze in een bepaalde periode zijn vrijgekomen - worden herbezet. De uitbreidingsvraag betreft het aantal nieuw gecreëerde banen bij bedrijven en instellingen.

Arbeidsaanbod

Naast de vraag naar arbeid en de bijbehorende kwalificaties zijn er aan de andere kant personen met bepaalde kwalificaties die zich op de arbeidsmarkt aanbieden. Dit aanbod wordt onder andere bepaald door schoolkeuze, migratie en op langere termijn door vergrijzing en ontgroening. Het totale aanbod van arbeid is opgebouwd uit drie groepen: werklozen, schoolverlaters en overig arbeidsaanbod, waaronder herintreders.

De arbeidsvraag in 2010 naar beroepsgroep

De verwachting is dat de werkgelegenheid in het Noorden in 2009 met -0.4% iets sterker krimpt dan landelijk met -0.3%. Voor 2010 is de verwachte daling veel sterker, maar nu is de daling in het Noorden met -3.5% juist iets minder sterk dan nationaal met -3.6%. In absolute zin gaat het in het Noorden in 2010 om een daling van ruim 22.000 banen

De crisis is zeer bepalend voor de verwachte netto banengroei de komende jaren en daarom ook voor de verwachte vraag naar arbeid. De arbeidsvraag in 2010 zal op ruim 76.000 uitkomen. Dat is ca. 10.000 lager dan in 2009. Dit komt vooral door een fors lagere uitbreidingsvraag in 2010. Deze ligt in 2010 met ruim 13.000 ongeveer 8.700 onder het niveau van 2009. Ook de vervangingsvraag is in 2010 iets lager dan in 2009.

In absolute zin is de vraag naar arbeid het grootst voor middelbare en lagere beroepen: tweederde van de totale arbeidsvraag. De vraag naar elementaire beroepen, waarvoor geen specifieke opleiding is vereist, beslaat ongeveer 9%. De resterende 26% van de vraag heeft betrekking op hogere en wetenschappelijke beroepen. Dit komt vooral door de relatief sterke vraag naar hoog en wetenschappelijk personeel in Groningen (29%, tegen 25% in zowel Fryslân als Drenthe).

Arbeidsaanbod in 2010 naar beroepsgroep

Het totale arbeidsaanbod komt in 2010 uit op ruim 154.000 personen. Het aanbod is het hoogst in de provincie Groningen. Dat komt enerzijds door een relatief hoog aanbod van

werklozen. Anderzijds is het aanbod van hoog en wetenschappelijk opgeleide personen relatief groot door de aanwezigheid van hbo-instellingen en de universiteit. In vergelijking met 2009 zal het arbeidsaanbod in 2010 sterk toenemen. In 2009 komt het verwachte aanbod voor het Noorden uit op 128.000 personen. Dit betekent dus een explosieve groei in het aanbod in 2010 met 26.000 personen, ofwel meer dan 20% in één jaar.

Dit heeft alles te maken met de verwachte stijging van de werkloosheid onder invloed van de huidige economische crisis. Voor het Noorden als geheel zal in 2010 het aanbod van werklozen in dat jaar met 40.000 personen ofwel met 55% stijgen ten opzichte van 2009.

In 2010 zal 58% van het arbeidsaanbod in het Noorden bestaan uit personen die zoeken naar lagere en middelbare beroepen. Het aandeel voor elementaire beroepen bedraagt ca. 23%. Voor hogere en wetenschappelijke beroepen is dat 14% resp. 5%. In feite zal het aanbod voor alle beroepsgroepen in 2010 zijn gestegen ten opzichte van 2009.

De aansluiting van vraag en aanbod

De krapte-indicator geeft inzicht in hoeverre vraag en aanbod op de arbeidsmarkt op elkaar aansluiten. De Groningse arbeidsmarkt voor elementaire, lagere en middelbare functies in 2010 heeft een krapte-indicator van 0.38. Dat wil zeggen dat voor iedere persoon die zich in 2010 aanbiedt voor een elementaire, lagere of middelbare functie op de Groningse arbeidsmarkt er 0.38 van dergelijke banen beschikbaar zijn. Hoe hoger de indicator, hoe krappere de arbeidsmarkt. Hoe lager de indicator hoe ruimer de arbeidsmarkt. Voor Fryslân en Drenthe wordt een krapte-indicator van resp. 0.48 en 0.50 gevonden voor elementaire, lagere en middelbare functies. Voor hogere en wetenschappelijke functies op noordelijke schaal is die indicator 0.70.

Hieruit blijkt dat de arbeidsmarkt voor het Noorden in 2010 voor alle beroepsgroepen samen als ruim kan worden gekarakteriseerd. De analyse naar provincie voor elementaire, lagere en middelbare beroepen laat al een iets gedifferentieerder beeld zien. De arbeidsmarkt voor elementaire beroepen is in 2010 in alle drie provincies 'zeer ruim'. Voor lagere beroepen is deze 'ruim'. In de provincie Groningen is de arbeidsmarkt voor middelbare beroepen ook ruim. In Fryslân en Drenthe is de arbeidsmarkt voor middelbare beroepen in 2010 'neutraal'.

De Rijksuniversiteit Groningen heeft voor zowel 2009 als 2010 de krapte berekend. In de NAV 2008–2009 was voor 2009 nog geen rekening gehouden met de recessie. In vergelijking met de krapte-indicator voor 2009 kenmerkt 2010 zich door een forse verslechtering over de hele linie. In 2009 is nog geen sprake van een ruime arbeidsmarkt over de hele linie. Voor middelbare beroepen is in 2009 in het Noorden nog sprake van een krappe tot zeer krappe arbeidsmarkt. In 2010 vindt een echte omslag op de arbeidsmarkt plaats: niet alleen de arbeidsvraag daalt verder ten opzichte van gedaalde vraag van 2009, maar ook het aanbod stijgt explosief. Dit komt door de verwachte ontslaggolf die de werkloosheid in de noordelijke provincies in 2010 met ca. 50% doet stijgen.

Krapte naar beroepsklasse

Voor elementaire beroepen is de noordelijke arbeidsmarkt zeer ruim. Ook voor lagere beroepen overtreft het aanbod de vraag in de veel gevallen ruimschoots. Belangrijkste uitzondering zijn lagere paramedische beroepen, zoals bijv. leerling-verpleegkundigen. Hieraan dreigt in alle drie provincies in 2010 een tekort. Het gaat hier echter om een beperkt

aantal banen en personen. Opvallend is dat dit beeld voor middelbare beroepsgroepen veel meer gedifferentieerd is. Hier is soms sprake van uitgesproken krapte op de arbeidsmarkt. Dit geldt vooral voor middelbare agrarische, medische en juridisch-bestuurlijke beroepen. Het tekort aan middelbaar medisch personeel uit zich onder andere door tekorten in de kraamhulp. Bij de tekorten voor juridisch-bestuurlijke en beveiligingsberoepen gaat het om bijvoorbeeld tekorten bij politie en defensie. Voor de andere middelbare beroepsgroepen is de markt neutraal tot ruim. Bij hogere en wetenschappelijk beroepen is op noordelijke schaal in 2010 sprake van krapte aan hoger medisch personeel. Ook voor hoger en wetenschappelijk onderwijzend personeel (leraren) blijft de markt aan de krappe kant in het Noorden, net als voor leidinggevend.

Vergelijking van discrepanties in de jaren 2010 met 2009 laat zien dat de arbeidsmarkt een stuk ruimer is geworden voor alle, maar vooral voor middelbare beroepsgroepen. Zo is het tekort aan vrachtwagenchauffeurs waarvan een jaar geleden nog sprake was in 2009 en 2010 verdwenen omdat de transportsector zwaar door de crisis is getroffen. De markt voor middelbare transportberoepen blijft overigens wel vrij krap. Ook tekorten aan technisch personeel – in bouw en industrie – waarvan sprake was, zijn in 2010 verdwenen. Ook nu, omdat de industrie zwaar is getroffen door de sterk gekrompen wereldhandel en de bouw door stagnatie op de woningmarkt. Ook voor delen van de verzorgende beroepen, zoals personeel in thuiszorg of kinderopvang is de krapte omgeslagen in een ruime arbeidsmarkt voor 2010.

Tabel 13. Krapte-index per beroepsgroep in het Noorden in 2010

		Groningen	Fryslân	Drenthe
11	Elementaire beroepen	--	--	--
1	Totaal elementaire beroepen	--	--	--
24	Agrarisch	-	0	-
26	Technisch	-	-	-
28	Transport	--	--	--
29	(Para)medisch	++	++	++
31	Administratief, commercieel e.d.	-	-	-
33	Beveiliging	0	-	0
37	Verzorgend	-	-	-
2	Totaal lagere beroepen	-	-	-
44	Agrarisch	++	++	++
46	Technisch	-	-	-
48	Transport e.d.	+	+	0
49	(Para)medisch	++	++	++
51	Administratief, commercieel e.d.	-	0	0
53	Juridisch, bestuurlijk, beveiliging	++	+	++
55	Taalkundig, cultureel	-	-	-
56	Gedrag en maatschappij	0	0	0
57	Verzorgende e.d.	-	0	0
4	Totaal middelbare beroepen	0	0	0
	Totaal elementaire, lager en middelbaar	-	-	-

De krapte wordt in een aantal symbolen en kleuren weergegeven, variërend van zeer ruim (-- , groen) tot zeer krap (++, rood).

		Noorden
62	Pedagogisch	0
66	Technisch	-
69	(Para)medisch	+
71	Administratief, commercieel, economisch e.d.	-
75	Taalkundig, cultureel	-
76	Gedrag en maatschappij e.d.	-
78	Managers e.d.	-
6	Totaal hogere beroepen	-
82	Pedagogisch	0
86	Technisch	-
89	(Para)medisch e.d.	-
91	Economisch, administratief e.d.	-
93	Juridisch, bestuurlijk	-
96	Gedrag en maatschappij e.d.	0
98	Managers	0
8	Totaal wetenschappelijke beroepen	-
	Totaal hoger en wetenschappelijk	-

Voor elementaire, lagere en middelbare functies worden vraag en aanbod per provincie beschouwd, omdat hun zoekgebied grotendeels samenvalt met de provincie. Voor hoger en wetenschappelijke functies doen we dat alleen op noordelijke schaal.

Tabel 14 Krapte-index per beroepsgroep in het Noorden in 2009

		Groningen	Fryslân	Drenthe
11	Elementaire beroepen	--	-	-
1	Totaal elementaire beroepen	--	-	-
24	Agrarisch	0	+	+
26	Technisch	0	0	0
28	Transport	-	-	-
29	(Para)medisch	++	++	++
31	Administratief, commercieel e.d.	0	+	+
33	Beveiliging	+	+	+
37	Verzorgend	-	0	0
2	Totaal lagere beroepen	0	0	0
44	Agrarisch	++	++	++
46	Technisch	-	+	0
48	Transport e.d.	++	++	++
49	(Para)medisch	++	++	++
51	Administratief, commercieel e.d.	0	+	+
53	Juridisch, bestuurlijk, beveiliging	++	++	++
55	Taalkundig, cultureel	0	0	+
56	Gedrag en maatschappij	+	+	++
57	Verzorgende e.d.	0	+	+
4	Totaal middelbare beroepen	+	++	++
	Totaal elementaire, lager en middelbaar	-	-	-

		Noorden
62	Pedagogisch	+
66	Technisch	0
69	(Para)medisch	++
71	Administratief, commercieel, economisch e.d.	0
75	Taalkundig, cultureel	-
76	Gedrag en maatschappij e.d.	-
78	Managers e.d.	0
6	Totaal hogere beroepen	0
82	Pedagogisch	+
86	Technisch	+
89	(Para)medisch e.d.	0
91	Economisch, administratief e.d.	0
93	Juridisch, bestuurlijk	0
96	Gedrag en maatschappij e.d.	0
98	Managers	+
8	Totaal wetenschappelijke beroepen	0
	Totaal hoger en wetenschappelijk	0

Samenvattend

De huidige economische recessie van 2009-2010 zal zich ook hard doen gelden op de noordelijke arbeidsmarkt. In 2009 neemt de vraag naar arbeid al af, maar van een sterke toename van het arbeidsaanbod is in 2009 nog niet echt sprake. Dat wordt echter in 2010 volstrekt anders. De vraag naar arbeid zal ook in dat jaar een forse daling vertonen. Maar in 2010 zal tegelijkertijd het aanbod van arbeid dramatisch gaan stijgen door een explosieve groei van de werkloosheid. De afname in het aanbod van herintreders en schoolverlaters door het 'discouraged worker' effect kan dat bij lange na niet compenseren.

Voor de arbeidsmarktkrapte in de noordelijke provincies naar beroepsgroep betekent dit, dat 2010 een jaar wordt van een vrij scherpe omslag naar een ruime arbeidsmarkt vergeleken met de situatie in 2009. Voor medisch en onderwijzend personeel blijft de markt krap in het Noorden. Dit geldt ook voor beveiligingsberoepen, waaronder de politie. De krapte onder agrarische beroepen heeft te maken met de opheffing van bedrijven waarvoor geen opvolger is. Het onderwijs en de gezondheidszorg zijn relatief sterk vergrijsde sectoren. De krapte in deze sectoren geeft aan dat vergrijzing niet stopt door de crisis. Deze tekorten hebben dan ook veeleer een structureel dan conjunctureel karakter. Ook de vraag naar technisch en ander vakbekwaam personeel zal, als de arbeidsmarkt zich op enig moment gaat herstellen, snel aantrekken waardoor ook hier de markt krappert zal worden.

Bijlage 1 Begrippenlijst

BBL

Beroepsbegeleidende Leerweg (Leren en werken)

Beroepsbevolking

De mensen die minstens 12 uur per week werken (de werkzame beroepsbevolking) plus de mensen die actief op zoek zijn naar een baan van minstens 12 uur per week (de werkloze beroepsbevolking).

BOL

Beroepsopleidende Leerweg

Bruto participatiegraad

Het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.

Grijze druk

De grijze druk is het aantal 65-plussers als percentage van de bevolking van 20-64 jaar

Groene druk

De groene druk is het aantal personen jonger dan 20 jaar uitgedrukt als percentage van de bevolking van 20-64 jaar. Laatstgenoemde groep valt voor een groot deel samen met de (potentiële) beroepsbevolking.

Krapte-indicator

Maat die inzicht geeft in hoeverre vraag en aanbod op de arbeidsmarkt op elkaar aansluiten. Hoe hoger de indicator, hoe krapper de arbeidsmarkt. Hoe lager de indicator hoe ruimer de arbeidsmarkt.

Netto participatie graad

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.

Niveau 1

Eén-jarige Assistentenopleidingen op het MBO

Niveau 2

Twee-jarige basisberoepsopleiding op het MBO (startkwalificatie)

Niveau 3

Drie-jarige vakopleiding op het MBO

Niveau 4

Vier-jarige middenkader- of specialistenopleiding op het MBO

Niet werkende werkzoekenden (NWW)

Alle werkzoekenden die ingeschreven staan bij het UWV WERKbedrijf én die niet werken of minder dan twaalf uur per week werken.

Potentiële beroepsbevolking

De bevolking in de leeftijd van 15 tot en met 64 jaar.

Regionaal verschil in werkgelegenheidsstructuur

Het regionaal verschil in werkgelegenheidsstructuur is de gebruikelijke term om het verschil in de opbouw van de sectorstructuur tussen Noord-Nederland en de rest van Nederland aan te duiden.

Vestiging

De provinciale werkgelegenheidsregisters hanteren de volgende definitie van een vestiging: een locatie van een onderneming, instelling of zelfstandige beroepsbeoefenaar waarin of van waaruit een economische activiteit of zelfstandig (vrij) beroep wordt uitgeoefend door één of meerdere werkzame personen voor minimaal 15 uur per week. Voor de provincie Drenthe geldt een grens van 12 uur per week.

Voortijdig schoolverlaters

Het begrip voortijdig schoolverlaten is gebaseerd op de startkwalificatie. Iedere jongere van 12-22 jaar die niet ten minste een opleiding op havo-, vwo- of mbo-niveau 2 heeft afgerond en die langer dan vier weken geen onderwijs volgt, is voortijdig schoolverlater.

Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO)

Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering, in 2006 vervangen door de WIA.

Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong)

Wettelijke voorziening in de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid van mensen die geen aanspraak kunnen maken op de WAO omdat er geen arbeidsverleden is opgebouwd. Dit zijn mensen die arbeidsongeschikt zijn op de dag dat zij 17 jaar worden, of na hun 17e jaar arbeidsongeschikt worden én een opleiding/studie volgen

Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ)

Een verplichte verzekering voor zelfstandigen, beroepsbeoefenaren, directeuren-grotaandeelhouders en meewerkende echtgenoten tegen de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid. De WAZ is met ingang van 1 augustus 2004 geblokkeerd.

Werkloosheidswet (WW)

De wet heeft tot doel werknemers te verzekeren tegen de financiële gevolgen van werkloosheid. De wet voorziet in een uitkering die gerelateerd is aan het laatstverdiende inkomen uit dienstbetrekking. De duur van de uitkering is afhankelijk van het arbeidsverleden van de verzekerde. Het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) beoordeelt of men voor een WW-uitkering in aanmerking komt

Wet werk en bijstand (WWB)

Wettelijke sociale voorziening die op 1 januari 2004 in werking is getreden ter vervanging van de Algemene bijstandswet (ABW), de Wet inschakeling werkzoekenden (WIW) en het Besluit In- en Doorstroombanen (ID-banen).

Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA)

De WAO is in 2006 vervangen door de WIA. De WAO had als doel om personen in loondienst te verzekeren van een loonvervangende uitkering bij langdurige arbeidsongeschiktheid (langer dan een jaar). Verandering is dat bij de WIA werken naar vermogen centraal staat en ook beloond wordt.

CAB

Martinikerhof 30, 9712 JH Groningen

(050) 311 51 13

cab@cabgroningen.nl

www.cabgroningen.nl

KvK 02060926

BTW NL806242139